

Xudaverdi Qənbərov

Xudaverdi Qənbərov

QURANI-KƏRİMDƏ BİOLOJİ FİKİRLƏR

BAKI-2009

QURANI-KƏRİMDƏ BİOLOJİ FİKİRLƏR

Əlavələr olunmuş 2-ci nəşr

Bakı - 2009

Redaktor: Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının
akademiki V.M.Məmmədəliyev

Rəy verənlər:

1. Biologiya elmləri doktoru, professor Q.T.Mustafayev
2. Biologiya elmləri doktoru, professor E.A.Axundova

Prof. Xudaverdi Qənbərov. Qurani-Kərimdə bioloji fikirlər. Bakı – 2009, 68 s.

Kitabçada biologiya ilə bağlı bir çox elmi fikirlərin 1400 il bundan əvvəl müqəddəs Qurani-Kərimdə verilməsi göstərilir. Bu fikirlər təkamül təlimi, embriologiya, klonlaşdırma, insan anatomiyası və fiziologiyası, dermatologiya, genetika və botanikaya aid olan məsələləri əhatə edir. Burada bioloji fikirlər olan Quran ayələri, onların açıqlaması və bu fikirlərin müasir elmi sübutları verilir.

Kitab elmi işçilər, müəllimlər, dini təhsil alan tələbələr, habelə geniş oxucu kütləsi üçün faydalı ola bilər.

$$Q \frac{2001000000}{658(07)} - 2009$$

İKİNCİ NƏŞRƏ ÖN SÖZ

Qurani-Kərim alimlər tərəfindən araşdırılıb öyrənildikcə tükənməyən, əksinə daha da müəmmalı görünən, elmi kəşflər artdıqca, elmdə köklü dəyişikliklər və inqilabi sıçrayışlar baş verdikcə yenidən intəhasızlıq kəsb edən bir möcüzəvi kitabdır. Burada elmin müxtəlif sahələrinə dair bir çox ayələr mövcuddur.

Hesab edirəm ki, alimlərin – fiziklərin, kimyaçıların, bioloqların, geoloqların və başqalarının əsas vəzifələrindən biri də Qurani-Kərimdə olan ayələrin elmiliyini sübut edən müasir elmi dəlilləri toplamaq və onları bəşəriyyətin diqqətinə qabarıq şəkildə çatdırmaqdır. Əlbəttə, hər bir alim öz işlədiyi elmi sahəsi ilə bağlı olan Quran ayələrini daha dürüst dərk edib, onun elmi dəlillərini daha dəqiq və mükəmməl şərh edə bilər.

Bakı Dövlət Universitetinin professoru, biologiya elmləri doktoru Xudaverdi Qənbərovun bu səpgidə apardığı araşdırmalar çox zəhmət tələb edən bir iş və çox təqdirəlayiq bir xidmətdir. Son dövrlərdə elmin sürətlə inkişafı insan zəkası üçün qaranlıq qalan Quran ayələrinə tədricən aydınlıq gətirir. X.Qənbərovun 2001-ci ildə nəşr olunmuş “Qurani-Kərimdə bioloji fikirlər” adlı kitabının 2-ci nəşrinə yaranmış ehtiyaclardan biri də məhz son elmi yeniliklər olmuşdur. Şübhəsiz ki, biologiya sahəsində yeni elmi kəşflər üzə çıxdıqca bu kitabın yenidən işlənməsinə və əlavələr edilməsinə ehtiyac həmişə yaranacaq. Müəllifə öz axtarışlarında uğurlar diləyirəm.

Akademik V.M.Məmmədəliyev

BİRİNCİ NƏŞRƏ ÖN SÖZ

Qurani-Kərim ecazkar bir ilahi kitab olub Allah tərəfindən insanlara qiyamət gününə qədər gələcək bütün dövrlər üçün göndərilmişdir. Qurani-Kərim öz dərin qatlarında elmin bütün sahələri üzrə çoxlu səhih fikirlər ehtiva edir. Dünyanın bir çox tanınmış alimləri Qurani-Kərimdə olan bir çox fikirlərin elmi sübutlarını vermişlər və belə axtarışlar indi də davam etdirilir.

Qurani-Kərimin müqəddəs ayələrində verilən fikirlərin mənalari ayrı-ayrı insanların təsəvvür etdiklərindən daha dərin və zəngindir. Buna görə də ayrı-ayrı alimlərin Qurani-Kərimin ayələri üzərində işləməsi çox vacibdir. Bu nəinki müqəddəs ayələrdə olan mənalara dərk olunmasına xidmət edir, hətta yeni elmi kəşflər üçün zəmin yaradır.

Bu baxımdan biologiya elmləri doktoru, professor X.Q.Qənbərovun "Qurani-Kərimdə bioloji fikirlər" adlı kitabçası çox faydalı və diqqətəlayiqdir. Müəllif Qurani-Kərim ayələrində mövcud olan bir çox bioloji fikirləri ayırd etmiş və müasir elmi ədəbiyyatda olan faktları axtarıb tapmaqla onların elmi sübutlarını vermişdir.

Ayrı-ayrı mənbələrdən Qurani-Kərimin ayələrində olan elmi, o cümlədən, bir çox bioloji fikirlərin müasir elmi sübutları məlumdur. Lakin X.Q.Qənbərovun tərtib etdiyi bu kitabça özünəməxsusluğu ilə seçilir. Belə ki, burada yalnız elmin bir sahəsinə, yəni biologiyaya aid məsələlər toplanılıb geniş oxucu kütləsinə çatdırılır. Digər tərəfdən, bioloji fikirlərin elmi sübutları öz orjinallığı ilə seçilir.

Əlbəttə, burada Qurani-Kərimdə olan bütün bioloji fikirlərin verilməsini hesab etmək olmaz. Bu sahədə müəllifə öz axtarışlarını davam etdirməyi arzulayıram.

Akademik V.M.Məmmədəliyev

GİRİŞ

Qurani-Kərim, müsəlmanların əsas müqəddəs kitabı olub, dünya ədəbiyyatının özünə məxsus yeganə bir incisi hesab olunur. O, dünyanın inkişaf etmiş bir çox xalqlarının dilinə tərcümə olunmuş və bu ölkə xalqları öz inkişafında onun mənəvi və elmi dəyərlərindən istifadə edirlər. Bütün bəşəriyyət üçün, həm alimlər, həm də sadə insanlar üçün Quran, ilk növbədə əvəzedilməz bilik mənbəyidir.

Son əsrlərə qədər Quran, müqəddəs dini bir kitab kimi məlum olmuşdur. Müasir elm inkişaf etdikcə, xüsusən 19-20-ci əsrlərdə elmin inkişafı böyük vüsət aldıqdan sonra onun həm də dərin bir elmi kitab olması sübuta yetirilmişdir. Elmin elə bir sahəsi yoxdur ki, Quranda ona toxunulmasın. Elmin bu və ya digər sahəsi ilə bağlı olan Quran ayələrini dərk etmək və onun doğruluğunu sübut edən dəlillər əldə etmək üçün alimlər tərəfindən yüz illərlə tədqiqatlar aparılması tələb olunur. Buna görə də Quranın bəşəriyyət üçün əhəmiyyətini bütövlükdə dərk etmək və onu qiymətləndirmək ayrı-ayrı alimlərin öhdəsinə düşə bilməz.

Quran ayələrinin açılması və dərk olunması üzərində fizika, kimya, biologiya, geologiya, coğrafiya, astronomiya, tarix, fəlsəfə, psixologiya və digər elm sahələrində çalışan alimlərin birgə işləməsi (tədqiqatlar aparması) daha düzgün nəticələr verə bilər.

Özünü müsəlman sayan hər bir alimin əsas vəzifələrindən biri də Quranın elmi kitab olduğunu, ilk növbədə, təsdiq etmək və onun, biliyi, dərin elmi əsaslara söykənən məişət münasibətlərinin və sağlamlığın yollarını insanlara öyrədən bir kitab olduğunu xalqa çatdırmaqdan ibarət olmalıdır.

Diqqətinizə təqdim olunan bu kitabçada Quranın müxtəlif ayələrində müəllif tərəfindən dərk olunmuş bioloji fikirlər və bu fikirlərin müasir elmi sübutları verilir. Göstərilən məsələlər, ilk növbədə, yer üzərində həyatın yaranması, təkamül təlimi,

insanın mənşəyi, embriologiya, genetika, dermatologiya, botanika, insan anatomiyası və fiziologiyası sahələrinə aiddir.

Gətirilən elmi sübutlar isə müəllifin əldə edə bildiyi mövcud müasir elmi ədəbiyyata əsaslanır.

Qeyd etmək lazımdır ki, Qurani-Kərimdə biologiyaya aid çoxlu (bu kitabçada toxunulmayan) başqa fikirlər də mövcuddur ki, onları adi müşahidəçilik yolu ilə də dərk etmək mümkündür. Bu yazıda yalnız o bioloji fikirlərə yer verilmişdir ki, onları yalnız 18-20-ci əsrlərə qədər (müasir elmi dəlillər olmadan) dərk etmək mümkün olmamış və bu səbəbdən bu fikirlərin dürüstlüyü inkar edilmiş və ya şübhə altına alınmışdır.

Kitabçanın tərtib olunmasında öz qiymətli məsləhətlərini əsirgəməyən biologiya elmləri doktoru, professor E.Axundovaya, professor Q.Mustafayevə, yazının redaktorluğuna razılıq verən akademik V.Məmmədəliyevə və çap işlərini öz öhdəsinə götürmüş Hacı Eyyub Heydərova dərin minnətdarlığımızı çatdırırıq.

Kitabçanı diqqətlə oxuyub, qüsurlara aid olan qeydlərini müəllifə çatdıran oxuculara qabaqcadan minnətdarlığımızı bildiririk.

TƏKAMÜL TƏLİMİNƏ AİD

İlk həyat harada əmələ gəlib?

Müasir elm tərəfindən sübut edilmişdir ki, həyat (yəni canlılar və onları təşkil edən üzvi maddələr) qeyri-üzvi maddələrdən əmələ gəlmişdir. Bu fikri ilk dəfə 20-ci əsrdə nəzəriyyə şəklində irəli sürən rus alimi A.Oparin olmuşdur.

Həyatın qeyri-üzvi maddələrdən (gildən) əmələ gəlməsi 1400 il bundan əvvəl müqəddəs Qurani-Kərimin ayələrində açıq-aydın göstərilib. Lakin həyatın ilk dəfə harada (yerdə, yoxsa başqa planetlərdə) əmələ gəlməsi məsələsi müasir elm tərəfindən hələlik müəyyən olunmamışdır. Bununla belə müasir alimlər elə hesab edirlər ki, həyatın qeyri-üzvi maddələrdən əmələ gəlməsi təkcə yerdə deyil, kainatın başqa yerlərində (digər günəş sistemi planetlərinin birində) də əmələ gələ bilər. Buna görə də bir çox alimlər həyatın yer üzünə kainatın başqa yerindən gəlməsini istisna etmirlər. Bu fikrin tərəfdarları biogeneza nəzəriyyəsini irəli sürmüşlər. Bu nəzəriyyə həyatın yer üzünə başqa yerdən gəlməsini əsaslandırır.

Bu məsələ barədə müqəddəs Qurani-Kərimin ayələrində belə deyilir:

- Əl-Bəqərə (2-ci) surəsi: 36-cı ayə – Şeytan onları azdırıb olduqları yerdən uzaqlaşdırdı. Biz də (Adəm, Həvvə və Şeytana) dedik: **«Bir-birinizə düşmən kəsilərək yer üzünə enin! yerdə sizin üçün müəyyən vaxta qədər sığınacaq və yaşayış vasitələri var»;**
38-ci ayə – Biz dedik: **«Hamınız buradan yer üzünə enin! Mənim tərəfimdən sizə bir yol göstərən (hidayət) gəldiyi zaman Mənim hidayətimə tabe olanlara heç bir qorxu yoxdur və onlar qəmgin olmazlar»;**
- Əl-Əraf (7-ci) surəsi: 10-cu ayə – **«Sizi yer üzündə yerləşdirdik və orada sizin üçün dolanacaq vasitələri yaratdıq. Siz isə olduqca az şükür edirsiniz»;**

24-cü ayə – «**Bir-birinizə düşmən olaraq yer üzünə enin! Yerdə sizin üçün bir müddət sığınacaq və dolanacaq vardır**» dedi Allah;

25-ci ayə – (Allah) dedi: «**Orada yaşayacaq, orada öləcək və oradan çıxarılacaqsınız!**»;

- Taha (20-ci) surəsinin 123-cü ayəsi – Allah belə buyurdu: «**Bir-birinizə düşmən kəsilərək hamınız Cənnətdən enin (yerə)! Məndən sizə doğru yol göstərən bir rəhbər gəldiyi zaman, hər kəs mənim haqq yolunu tutub getsə, nə yolunu azar, nə də bədbəxt olar**».

Yuxarıda göstərilən Quran ayələrində ilk həyatın yer üzünə başqa yerdən gəlməsi barədə məlumat verilir.

Müasir elm tərəfindən Qurani-Kərimin ayələrindəki fikirlərin elmiliyini sübut (təsdiq) olunması onu göstərir ki, burada verilən məlumatlar doğru-düzgün elmi fikirlərdir. Lakin Qurandakı bəzi məlumatların elmiliyini sübut edəcək dəlillər hələlik əldə edilməyib və elm inkişaf etdikcə bu dəlillərin aşkar ediləcəyinə heç bir şübhə yoxdur.

Qurani-Kərimdə olan əksər məlumatların elmiliyi 18-20-ci əsrlərdə sübut olunub. Şübhəsiz ki, elmi inkişafın çox böyük vüsət aldığı 21-ci əsrdə «həyatın yer üzünə kainatın digər yerindən (planetindən) gəlməsi» barədə Qurani-Kərimdə olan fikir öz müasir elmi təsdiqini tapacaqdır.

«Və Allah sizi yerdən yaratmış, bitki tək bitirmiş sizi»

Hamıya məlumdur ki, canlıların əsas xüsusiyyətlərindən biri onun üzvi maddələrdən təşkil olunmasıdır. Üzvi maddələrin varlığı həyatın varlığı deməkdir.

Bəs bu üzvi maddələr (zülal və b.) ilk dəfə nədən (və ya haradan) yaranıb? Bu suala müasir elm artıq birmənalı cavab verir. Müasir elmi təlimə görə həyat fiziki amillərin təsirindən qeyri-üzvi maddələrdən təkamül prosesində əmələ gəlmiş və

inkişaf etmişdir. Bu fikri ilk dəfə hipotez şəklində irəli sürən rus alimi A. İ. Oparin (1924-cü ildə) olmuşdur. Amerika alimi A. İ. Holdeyn də 1929-cu ildə A. Oparindən xəbəri olmadan, bu fikri irəli sürmüşdür.

Sonralar (1953-cü ildə) ABŞ-da Çikaqo Universitetinin professoru S. Miller apardığı təcrübələri ilə sübut etdi ki, qeyri-üzvi maddələrdən üzvi maddələrin əmələ gəlməsi mümkündür. O, amonyak, metan, su və hidrogen qazı kimi maddələrdən xüsusi (oksigeniz) şəraitdə süni yolla amin turşusu (üzvi maddə) almağa nail oldu.

Millərdən sonra dünyanın bir çox alimləri bu təcrübəni öz tədqiqatları ilə bir daha təsdiq etdilər.

Qurani-Kərimin aşağıdakı ayələrində deyilir:

- Əl-Hicr (15-ci) surəsinin 26-cı ayəsi – «**Biz insanı quru gildən və qara palçıqdan yaratdıq**»;
- Əl-Kəhf (18-ci) surəsinin 37-ci ayəsi – «Onunla söhbət edən yoldaşı isə belə dedi: **Əvvəlcə səni küldən, sonra bir qətrə sudan yaratmış, daha sonra səni adam şəklinə salmış Allahı inkarmı edirsən**»
- Əl-Mumin (23-cü) surəsinin 12-ci ayəsi – «**Biz həqiqətən insanı tərtemiz bir gildən yaratdıq**».

Bu ayələrdən aydındır ki, söhbət ilk canlıdan, yəni həyatın əmələ gəlməsindən gedir. İnsan yer üzərindəki həyatın ən ali formasıdır və yuxarıdakı ayələrdə «insan» dedikdə «həyat» nəzərdə tutulur. Göstərilir ki, ilk həyat gildən, küldən və qara palçıqdan yaranıb.

Elmə məlumdur ki, gil kimyəvi tərkibcə yalnız qeyri-üzvi maddələrdən təşkil olunub. Kül isə hər hansı bir üzvi maddələrdən ibarət substrat (məsələn, bitki, insan və heyvan cəsədi) yandıqdan sonra yerdə qalan qarışıq deyildir. Bu qarışıq (kül) də yalnız qeyri-üzvi maddələr qarışıqından ibarət olur. Əlbəttə, 1400 il bundan əvvəl Məhəmməd peyğəmbərin (s.a.s.) dövründə «qeyri-üzvi maddə» termini olmayıb və bu terminin yerinə gil, kül palçıq (yer) terminləri işlənib. Doğrudan da gil,

kül palçıq yalnız qeyri-üzvi maddələr qarışığından ibarət olduğu üçün «qeyri-üzvi maddələr» termininin əvəzedicisi (sinonimi) kimi istifadə oluna bilər. (Qeyd etmək lazımdır ki, yerin torpaq adlanan üst münbit qatında olan üzvi maddələr ölmüş canlıların – bakteriya, göbələk, bitki və heyvanların qalıqlarıdır).

Müasir elmi-nöqtəyi nəzərdən yer üzərində həyat 4-4,5 milyard il bundan əvvəl yaranıb, 3 milyard il bundan əvvəl (arxe erasında) yer üzərində ilk bitkilər (yaşıl yosunlar) əmələ gəlib. İlk heyvanlar isə çox-çox sonralar, yəni 1,5 milyard il əvvəl yaranıb. Yer üzərində yaranan ilk canlı müxtəlif şəkllə düşə-düşə (bir canlıdan digəri əmələ gələ-gələ) inkişaf etmişdir və nəhayət, bütün canlıların ən ali forması kimi insan yaranmışdır. Bu fikir Ç. Darvinin təkamül nəzəriyyəsində də öz əksini tapmışdır.

Bu fikirlərə də Qurani-Kərimin Nuh (71-ci) surəsinin ayələrində rast gəlirik:

- 14-cü ayə – «**Bir şəkildən başqa şəkllə sala-sala (mərhələlərlə) sizi O yaratmış axı**»;
- 17-ci ayə – «**Və Allah sizi torpaqdan (yerdən) yaratmış, bitki tək bitirmiş sizi**».

Bu iki ayələrə diqqətlə nəzər yetirdikdə aydın olur ki, Allah insanı heç də birdən-birə indiki görünüşü formasında yaratmayıb. İlk yaranan canlı tamam başqa şəkildə olub. O, bir şəkildən başqa şəkllə düşə-düşə, mərhələlərlə inkişaf etmiş, bitkiyə çevrilmiş və son nəhayətdə müasir həyat formalaşmış və insan təşəkkül tapmışdır.

Qurani-Kərimin aşağıdakı ayələrində deyilir:

- Əl-Həcc (22-ci) surəsinin 47-ci ayəsi “(Ya Məhəmməd!) Onlar səni tələsdirib əzabın tez gəlməsini istəyirlər. Allah öz vədinə əsla xilaf çıxmaz! **Rəbbinin dərgahında olan bir gün sizin saydıqlarınızın (hesabladığınız vaxt) min ili kimidir**”;
- Səcdə (32-ci) surəsinin 5-ci ayəsi – “O, göydən yerə qədər olan bütün işləri idarə edir. **Sonra sizin saydığımız (dünya**

ilinin) min ilinə bərabər olan bir gündə ona (Allah dərgahına) yüksələr”.

Bu ayələrdən aydındır ki, Qurani-Kərimdə bir gün dedikdə bizim min ilimiz (bəlkə daha çox) nəzərdə tutulur. Deməli, ilk həyat yaranandan sonra çox uzun sürən tarixi inkişaf yolu keçmişdir, yəni təkamül etmişdir.

Beləliklə, Qurani-Kərimdə həyatın qeyri-üzvi maddələrdən (gildən) əmələ gəlməsi və bir şəkildən başqa şəkllə düşə-düşə, mərhələlərlə inkişafı – təkamül etməsi göstərilib. Həyatın yaranması və təkamülü barədə 1400 il bundan əvvəl yazılan bu fikirlər öz müasir elmi sübutlarını 20-ci əsrdə tapa bilmişdir.

İnsanın mənşəyi barədə Darvin nəzəriyyəsinə münasibət

Hər şeydən əvvəl onu qeyd etmək lazımdır ki, Darvin nəzəriyyəsinə bir çoxları, hətta bu nəzəriyyə barədə və eləcə də Darvinin özü haqqında az məlumata malik olanlar öz münasibətlərini, bəzən də etirazlarını bildirirlər. Belə yazılardan birinin mahiyyətini sizin diqqətinizə çatdırmazdan əvvəl Darvin barədə bəzi məlumatları verməyi lazım bilirik.

İngilis alimi Çarlz Darvin, təbiətə sakit və kəskinəhtiraslı fikir mübarizəsindən çəkinən adam olub. Öz əsərlərində həmişə çalışıb ki, az mübahisəli sübutlardan istifadə etsin.

Onun “Növlərin mənşəyi” kitabı çox fundamental bir əsərdir. Bu əsərdə o, göstərir ki, təkamül təlimi insana da aiddir. Onun nəzəriyyəsi insanın mənşəyinə və tarixinə də müəyyən bir aydınlıq gətirir. Bu nəzəriyyəyə görə bütün canlılar yerdə ümumi mənşəyə malikdirlər və onların nəsil ardıcılığını qazıntı qalıqları ilə tapıb sübut etmək olar.

Darvinin bu fikirləri Qurani-Kərimin Nuh (71-ci) surəsinin 14-cü və 17-ci ayələrində verilən fikirlərlə üst-üstə düşür və onları təsdiqləyir (bax. səh.10).

Bir məktubun izi ilə (Qurani-Kərim və Darvin nəzəriyyəsi)

Darvin nəzəriyyəsinə görə insanla meymun orqanizmi çox oxşardır, meymunlar müəyyən inkişaf mərhələsindən sonra insana çevrilmişlər. Əgər Darvin insanın meymundan əmələ gəlməsini onların orqanizminin oxşarlığı ilə sübut edirdisə, onda məhz elə bunun əsasında həmin nəzəriyyənin əksinə, meymunun insandan əmələ gəlməsini demək olmazdı? İnsan meymundan əmələ gəlibsə, bəs meymun kimdən və ya nədən əmələ gəlmişdir? Bu suallar verilibsə də, onların cavabı indiyə kimi öz həllini tapmamışdır.

Əlbəttə onu qeyd etmək lazımdır ki, həm psixoloji, həm də fiziki cəhətdən həyat sadədən mürəkkəbə doğru inkişaf edir. Bunun əksinə olması isə yəqin ki, qəbul edilməzdir. Yəqin ki, Darvin də, elə nəzəriyyəsinə bu fikir əsasında qurmuşdur. O, insanların əvvəlcə meymunabənzər bir məxluq olduğunu və sonradan inkişaf edib formalaşmış bir insana çevrildiyini əsas tutmuşdur. Əlbəttə indiki insanlarla milyon il bundan qabaqkı insanlar arasında həm fiziki, həm də əqli cəhətdən fərqlər vardır və bunu inkar etmək olmaz. Lakin eyni zamanda meymunla insanın bir mənşədən olmaları, yəni insanın meymun tayfasından əmələ gəlməsi tamamilə ağılabatmazdır.

Əksinə, Allah təala Qurani-Kərimdə qeyd edir ki, müəyyən bir dövrdə bir tayfanın bəzi insanları günah işlədib, hədlərini aşdıqlarına görə onları meymuna çevirmişdir.

Qurani-Kərimin “Əl-Əraf” (7-ci) surəsinin aşağıdakı ayələrində deyilir:

165-ci ayə – **“Onlar (balıq ovlayanlar) özlərinə verilən öyüdü unudduqları zaman biz də (onları) pislikdən çəkindirənlərə nicat verdik, zülm edənləri isə itaətdən çıxdıqları, günah işlətdikləri üçün şiddətli əzabla məhv etdik.”**

166-cı ayə – **“Qadağan olunduqları işə (balıq ovuna) saymazlyana münasibət bəslədikləri vaxt onlara: “Həqir, zəlil meymunlar olun!” – deyə əmr etdik.”**

Həmin meymuna dönən tayfa yer üzünə səpələnmiş və onlar da insanlar kimi müxtəlifləşmişlər, indiyə kimi də meymun olaraq qalırlar.

Qurani-Kərimin bir çox ayələri elmi nəticə olaraq Allah təala tərəfindən insanlara bir informasiya kimi verildiyindən, müasir elmimizin inkişafı nəticəsində onların bir çoxu artıq öz elmi təsdiqini tapmışdır və bu davam etməkdədir.

Yəqin ki, yuxarıda göstərilənlərin əyani elmi təsdiqi üçün də müəyyən vaxt lazımdır və ümid bəsləmək olar ki, məhz bizim ölkənin alimləri bunu etməyə nail olacaqlar.

Hacı Əyyub Heydərov.
İdeal. 2-9 mart, 1999-cu il.

“... Onlara: Həqir, zəlil meymunlar olun – deyə əmr etdik».

İnsan meymundan, yoxsa meymun insandan əmələ gəlmişdir?

Bu suala müasir elm bir mənalı cavab verə bilirmi? Darvin göstərir ki, meymun və insan ümumi bir mənşədən (əcdaddan) yaranan və bir-birinə qohum olan iki şaxədir. Lakin bu ümumi əcdadın görünüşü barədə o, heç bir söz deyə bilməzdi və bunu indi də demək çox çətinidir. Aparılan paleontoloji tədqiqatlara görə, bu ilk əcdad nə indiki meymunlara, nə də indiki insanlara oxşar olmamışlar. Bunlara bəzi alimlər insanabənzər meymunlar, bəziləri isə meymunabənzər insanlar adı vermişlər.

Darvin insanların əmələ gəldikləri əcdadın daha çox meymuna oxşar olduğunu hesab etmiş və beləliklə, insanın meymundan törənməsi fikri formalaşmışdır. Darvinin bu fikri əldə etdiyi bir çox faktlara əsaslansa da, çox subyektivdir. Buna görə

də onun bu fikri ilə öz dövrünün bir çox alimləri nəinki razılaşmayıblar, hətta onun səhv də olduğunu hesab etmişlər. Keçmiş SSRİ ölkələrində dərc olunmuş dərsliklərdə Darvin nəzəriyyəsi yeganə nəzəriyyə kimi tədris olunmuşdur və bu indi də ölkəmizdə davam edir. Bu nəzəriyyə doğrudanmı yeganə nəzəriyyədir? Darvin nəzəriyyəsini təkzib edən elmi fikirlər mövcuddurmu?

Bu suallara cavab vermək üçün gəlin, Darvin nəzəriyyəsinə nəzər salaq. Hər şeydən əvvəl, oxuculara bildirmək istərdim ki, insanın meymundan əmələ gəlməsi haqda Darvin (1809-1882) nəzəriyyəsi yeganə nəzəriyyə deyildir. Digər ingilis alimi Fredrik D. S. (1916) Darvin nəzəriyyəsinin tam inandırıcı olmadığını qeyd edir və insanın qədim uzundaban pəncəli meymundan əmələ gəlmə nəzəriyyəsini irəli sürmüşdür. Bunlar digər meymunlardan fərqli olaraq insanlar kimi dik (iki ayaq üstə) gəzirlər. Fredrikin sübut üçün gətirdiyi dəlillər Darvinin dəlillərindən heç də az inandırıcı deyil. Bu nəzəriyyənin də Darvin nəzəriyyəsi kimi həm tərəfdarları, həm də əleyhdarları vardır.

Darvin (və eləcə də Fredrikin) nəzəriyyəsinin dünyanın bir çox tanınmış alimləri qəbul etməmişlər və insanın meymundan əmələ gəlməsi fikrini inkar edən fikirlər söyləmiş, sübutlar gətirmişlər. Darvinin həmyerlisi (ingilis) bioloq-təkamülçü alim Alfred Uolles (1823-1913) hesab etmişdir ki, insan psixikasının inkişafı meymunların ali sinir fəaliyyəti əsasında yarana bilməz.

Alman alimi F. Kox (1926) Darvin nəzəriyyəsinin mü-kəmməl nəzəriyyə olmadığını əsaslandırır və burada insanın daxili aləminin nəzərə alınmadığını söyləyir. Digər alman alimləri Vestenqofer və Kleynşmidt müqayisəli anatomik dəlillər əsasında, məsələn, böyrəyin quruluşuna görə insanın meymunlardan və ya onların əcdadlarından əmələ gələ bilməsinin qeyri-mümkünlüyünü sübut etmişlər.

Elmin sürətlə inkişaf etdiyi əksər ölkələrdə insanın meymundan əmələ gəlməsi nəzəriyyəsi qəbul edilməmişdir. Hətta Amerika Birləşmiş Ştatlarında bu nəzəriyyənin təbliği və tədrisi Dövlət qanunu ilə qadağan olunmuşdur. Məşhur Amerika paleontoloq – alimi H. Osborn (1857-1935) hesab etmişdir ki, insanın əmələ gəlməsi heç vaxt insanabənzər meymunlarla bağlı olmamışdır.

Darvin nəzəriyyəsinin əsas tərəfdarları Kommunist partiyasının hökm sürdüyü keçmiş SSRİ-də və Sosialist ölkələrində olmuşdur. Kommunistlər xalqın şüurunu ateizmin (allahsızlığın) köməyi ilə qondarma Kommunist partiyası əqidəsinə tabe etmək ideyasını irəli sürmüşlər. Bu ideyanı həyata keçirmək üçün onlara allahsızlığa gətirib çıxaran bir nəzəriyyə lazım idi. Buna görə də Kommunist partiyasının təzyiqi altında bu ölkələrin alimləri Darvinizmi qəbul etmək məcburiyyətində qalmışdılar. Əlbəttə, bu ölkələrdə könüllü surətdə Darvinizmi qəbul edən alimlərin də olmasını biz inkar etmirik. Lakin bu faktı demək kifayətdir ki, keçmiş SSRİ yeganə ölkə idi ki, orada Darvinizmi bütün alimlər hamılıqla qəbul etmişdilər. Halbuki, Darvinin öz vətəninə bir çox tanınmış alimlər onun nəzəriyyəsini yanlış hesab edib qəbul etməmişlər.

Keçmiş sosialist ölkələrində Kommunist partiyasının təzyiqi ilə bu nəzəriyyəyə orta və ali məktəb dərsliklərində geniş yer verildi və müsəlmanlar müqəddəs Qurandan uzaq salındı. Yəni Quranın Azərbaycan dilinə tərcüməsi qeyri-rəsmi tərzdə qadağan olundu. SSRİ dağılandan sonra Azərbaycanın görkəmli ərəbşünas alimləri tərəfindən Quran Azərbaycan dilinə tərcümə olunub çap edildi və geniş oxucu kütləsinə çatdırıldı.

İndi Azərbaycanda demək olar ki, əksər adamlar Qurani-Kərimi oxuyur və onun ayələrini dərk etməyə səy göstərirlər. Bununla bağlı olaraq mətbuat səhifələrində çoxlu yazılara rast gəlmək olur. Belə yazılardan biri Hacı Əyyub Heydərovun

“Qurani-Kərim və Darvin nəzəriyyəsi” adlı yazısı ilə alimlərə müraciətidir. Bu yazı, yuxarıda olduğu kimi sizin diqqətinizə verilib.

Qurani-Kərimdə Darvin nəzəriyyəsi ilə bağlı olaraq nə kimi məlumatlar var? Bu barədə məlumat almaq üçün Quranın ayələrinə müraciət edək.

Əl-Bəqərə (2-ci - İnak) surəsi:

- 65-ci ayə – «Həqiqətdə siz bilirsiniz ki, içərinizdən bəzi kəslər şənbə günü əmrədən kənar çıxdılar. **Biz də onlara: zəlil və həqir meymunlar olun dedik».**

Əl-Əraf (7-ci) surəsi:

- 163-cü ayə – “Onlardan (yəhudilərdən) dəniz kənarında yerləşən qəsəbə haqqında xəbər al, o zaman onlar şənbə günü (balıq ovlamaqla Allahın əmrini pozub) həddi aşdılar. O vaxt şənbə günü (işləmək, ov etmək qadağan edildiyi, ibadətlə məşğul olmaq buyurulduğu üçün) balıqlar dəstə-dəstə onlar tərəfə axışır, şənbədən başqa günlərdə isə gəlmirdi. **İtaətdən çıxdıqları üçün, günah işlətdikləri üçün biz onları belə imtahana çəkirik”.**
- 166-cı ayə – Qadağan olunduqları işə (balıq ovuna) saymazyana münasibət bəslədikləri vaxt onlara: **“həqir, zəlil (murdar) meymunlar olun.” – deyərək əmr etdik.**

Beləliklə, Əl-Bəqərə surəsinin 65-ci və Əl-Əraf surəsinin 166-cı ayələrində meymunların insanlardan törənməsi fikri verilmişdir. Bu fikrin elmi əsasla malik olması (həqiqət olması) bəzi adamlarda, bəlkə də çoxlarında şübhə doğurur. Bəziləri elə hesab edə bilər ki, bu fikir bəlkə də məcazi mənada verilib. Görəsən müasir elmdə 1400 il bundan qabaq söylənilmiş **“meymunun insandan əmələ gəlməsi”** fikrinin doğruluğunu sübut edəcək dəlillər varmı?

Hər şeydən əvvəl onu qeyd edək ki, Darvin öz nəzəriyyəsini təkamül əsasında qoymuşdur, (təkamül prosesini təsdiq edən bir çox fikirlər Quranda da mövcuddur. Bu barədə yuxarıda məlumat verilir). Yəni inkişafın sadədən mürəkkəbə,

ibtidaidən aliyə doğru getdiyini qəbul etmişdir. Təkamülün bu yolla getməsinə elmdə aromorfoz deyilir. Müasir elmdə aromorfoz təkamülün getdiyi yeganə istiqamət deyil. Elmdə artıq çoxdan sübut olunub ki, təkamül həmişə canlıların sadədən mürəkkəbə, yəni mürəkkəbləşməsi yolu ilə getmir. Bəzən canlıların tərəqqisi, yəni onların inkişafı (uyğunlaşma zonası tutması) mürəkkəbdən sadə quruluşun meydana çıxması ilə gedir. Nəticədə mürəkkəb quruluşlu canlıdan sadə quruluşlu yaranır. Təkamülün bu yoluna müasir elmdə degenerasiya və ya reqres deyilir.

Təkamül prosesi geri qayıtmazdır. Əgər balıqlardan suda quruda yaşayanlar, sonra sürünənlər və sürünənlərdən məməlilər yaranıbsa, təkamülün hansı istiqamətdə getməsindən asılı olmayaraq, məməlilər balıqlara çevrilə bilməzlər.

Lakin, bununla bərabər elmə məlumdur ki, suda yaşamağa keçmələri ilə bağlı olaraq məməlilərdə balıqlara oxşar əlamətlər meydana gəlib. Məsələn, balina və delfində ətraflar (əl və ayaqlar) yan üzgəclərə, quyruq isə quyruq üzgəcinə çevrilib.

Biz bilirik ki, insan ilə meymun orqanizmi arasında morfoloji cəhətdən oxşarlıq var. Əlbəttə, insanın meymuna çevrilməsi dedikdə, burada insanın bəzi əlamətlərinin şəkli dəyişməsindən söhbət gedir. Planetimizin tarixində təkamül prosesində canlıların bəzi əlamətlərinin çevrilib primitivləşməsi (və ya geri qayıtması) faktları məlumdur. Bunlara yuxarıda göstərdiyimiz balina və delfini misal gətirmək olar. İnsanın meymuna çevrilməsi də filogenezdə əlamətlərin geri qayıtması kimi qəbul edilə bilər. Bu heç də təkamülün geri qayıtması demək deyil.

Bu sübut olunmuş elmi fakt (degenerasiya) onu göstərir ki, insanlar müəyyən ekoloji uyğunlaşma zonasına düşərək tam təcrid olunduqda, bir çox əlamətlərini dəyişərək meymunlara degenerasiya edə bilərlər. Meymunun insandan əmələ gəlməsini sübut edən digər elmi faktlar da vardır. Məsələn, alman alimi İ. Kolman (1906) sübut etmişdir ki, doğulmamış və

ya təzə doğulmuş meymun balasının kəllə quruluşu müasir insanın kəlləsinə daha çox oxşayır, nəinki meymunun kəlləsinə. Yəni meymunun ontogenezi insana daha yaxındır. Bioloqlara yaxşı məlum olan “Biogenetik qanun”da belə deyilir: “Ontogenez (orqanizmin fərdi inkişafı) filogenezin (orqanizmin tarixi inkişafının) qısa təkrarıdır”. Yəni fərdi inkişaf zamanı orqanizm öz əcdadlarının əlamətlərini qısa da olsa təkrar edir. Kolman göstərir ki, meymun öz fərdi inkişafında ilk əcdadının (yəni insanın) əlamətini təkrar edir.

Yuxarıda göstərilən bu elmi faktlar meymunun insandan törənə bilməsi imkanını sübut etməyə xidmət edir. Əlbəttə burada indiki meymunlardan və indiki insanlardan söhbət getmir. Onların çox qədim əcdadlarından söhbət gedir. Yəni ilk meymunların insaların ilkin əcdadlarından törənməsindən söhbət gedir.

“... O, sizi bu minvalla çoxaldır...”

Canlıların əmələ gəlməsi və çoxalmasının necə baş verməsi qədim dövrlərdən bəri insanları maraqlandıran məsələlərdən biri olmuşdur. Hələ bizim eradan əvvəl qədim yunan filosofları, o cümlədən Aristotel həyatın (canlıların) öz-özünə əmələ gəlməsini söyləmişlər. Onlar elə hesab edirdilər ki, qurdlar, ilbizlər, həşəratlar çürümüş ətdən, peyindən və bitkidən əmələ gəlirlər. Aristotela görə bitkilər cansız maddiyadan (torpaqdan) törəyirlər, sonra bitkilərdən də müxtəlif heyvanlar əmələ gəlir.

16-cı əsrdə İsveçrə alimi F.Parasels hesab edirdi ki, balıqlar və siçovullar çürüntülü sudan, siçanlar isə kirli paltar-dan törəyirlər. Hətta o, kiçik canlı insanın (homunkulusun) əmələ gəlmə sxemini də tərtib etmişdi. Bu sxemə görə köhnə sidiyi müəyyən qədər boranı içində saxlasaq, sonra at mədəsinə yerləşdirsək, burada qanla qidalana bilən və bütün orqanlara malik homunkulus (insan) inkişaf edəcək.

Canlıların öz-özünə törəməsi fikri 17-ci əsrə qədər alimlər tərəfindən qəbul edilmiş bir nəzəriyyə kimi mövcud olmuşdur.

İngilis alimi V. Harvey 1651-ci ildə “Heyvanların törənməsi barədə tədqiqatlar” kitabında bu nəzəriyyənin əksinə olaraq göstərir ki, bütün canlılar yumurtadan (yumurta hüceyrəsindən) törənirlər.

İtaliya alimi F. Redi 1665-ci ildə öz təcrübələri ilə həşəratların və digər heyvanların öz-özünə cansız maddiyadan törənə bilməməsini sübut etdi. O, iki ət parçası götürmüş, birinin üzərini tənziqlə örtmüş, digərini isə açıq saxlamışdır. Milçəklər üstü açıq olan ət parçası üzərinə qonaraq oraya öz yumurtalarını qoymuşlar. Bir müddətdən sonra bu ətin içindən qurdlar (milçəyin sürfələri) çıxmışdır. Lakin üstü örtülü olan ətdən isə heç nə əmələ gəlməmişdir.

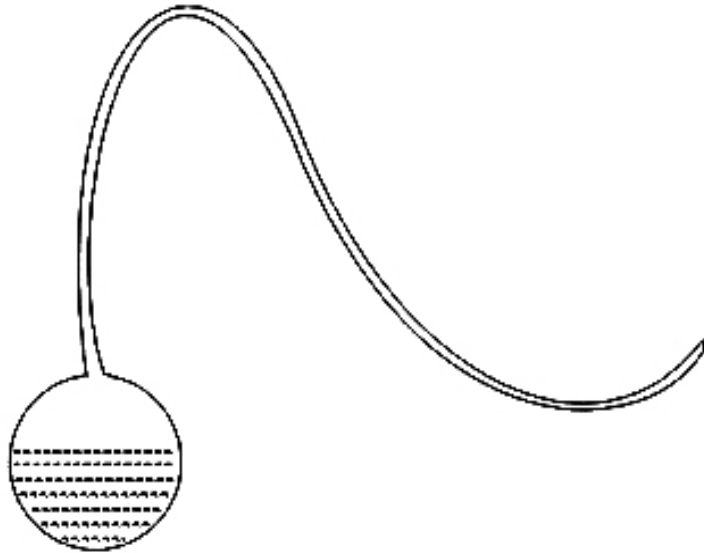
F.Redinin bu tədqiqatları əsasında canlıların öz-özünə törənməsi nəzəriyyəsini süquta yetmiş hesab etmək olardı. Lakin Hollandiya təbiətşünası A.Levenhuk 1676-cı ildə mikroorqanizmləri kəşf etdikdən sonra, bir çox alimlər elə hesab edirdilər ki, bütün mikroorqanizmlər, digər canlılardan fərqli olaraq, öz-özünə törəyirlər. Məsələn, 1745-ci ildə Nidhem apardığı təcrübələri ilə göstərdi ki, saman həlimindən, ət suyundan öz-özünə müxtəlif mikroorqanizmlər (bakteriyalar, infuzorlar və b.) əmələ gəlir. Doğrudan da o, saman həlimini, ət suyunu qaynatmaqla orada bütün canlıları öldürməsinə baxmayaraq, bir müddətdən sonra orada yenidən mikroorqanizmlər əmələ gəlmişdir.

Nidhem bu təcrübələrini tanınmış Fransız alimi Lamark da dəstəkləmişdir. İyirmi ilə yaxın onun bu təcrübələrini heç kim inkar edə bilməmişdir.

Nidhem təcrübələrinə inanmayan İtaliya təbiətşünası Spalansani onun təcrübələrini özü təkrar etmək qərarına gəlir. O, ət suyunu qaynatdıqdan sonra, hələ soyumamış (ora havadan mikroblar düşməsinə deyə) kolbanın ağzını alov üzərində əritməklə qapayır. Belə ət suyu uzun müddət xarab olmadan şəffaf qalır və orada heç bir mikrob yaranmır. Lakin, Nidhem

onun bu təcrübələrinə etirazını bildirir və deyir ki, ət suyundan mikrobun əmələ gəlməsi üçün hava lazımdır. Doğrudan da kolbanın ağzını açandan bir neçə saat sonra ət suyu bulanır, yəni orada çoxlu mikroorqanizmlər əmələ gəlir. Spalansani başa düşür ki, ət suyuna mikroblar havadan düşür və orada çoxalır artır. O, inanır ki, canlı yalnız canlıdan törənməklə əmələ gəlir, lakin bunu sübut etməyə çətinlik çəkir.

Fransız alimi L. Paster, hər şeydən əvvəl, sübut etdi ki, havada həmişə çoxlu miqdarda mikroorqanizmlər mövcuddur. O, xüsusi təcrübələrlə göstərdi ki, ət suyundan və ya bitki həlimindən mikroorqanizm əmələ gəlmir. Onlar yalnız havadan ət suyuna düşdükdən sonra çoxalır artırırlar. Öz təcrübələrində o, boğazı çox uzun və nazik “S”-vari əyilmiş şüşə qab (kolba) hazırlayır (şək. 1).

Şəkil 1. Mikroorqanizmlərin öz-özünə əmələ gəlmə imkanını inkar etmək üçün Pasterin istifadə etdiyi kolba.

Ora ət suyu töküb qaynatmaqla tərkibində olan mikroorqanizmləri öldürür. Qaynama zamanı su buxarı “əyri-üyrü” boğazdan xaricə çıxarkən divarları soyuq olan şüşəyə toxunaraq orada damlaya çevrilərək qalır. ət suyu soyuduqca onun üst hissəsində olan hava sıxılır və xaricdən hava daxilə keçir. Xaricdən daxilə keçən hava “əyri-üyrü” boğazın divarlarına toxunduqca onun tərkibində olan mikroblar su damllarına yapışır qalır və kolbaya steril (mikrobsuz) hava daxil olur. Kolbanın ağzı açıq qalmasına baxmayaraq burada ətsuyu uzun müddət bulanmır, yəni öz-özünə mikrob əmələ gəlmir. Paster bu təcrübəsini 1860-cı ildə Nidhemini iştirakı ilə Paris Akademiyasında nümayiş etdirmiş və canlıların öz-özünə əmələ gəlmə nəzəriyyəsinə əsas və son zərbəni vurduğuna görə Akademiyanın xüsusi mükafatına layiq görülmüşdür.

Müqəddəs Qurani-Kərimin 8 surəsinin ayələrində deyilir:

- Ər-Rəd (13-cü) surəsinin 3-cü ayəsi – “Yeri döşəyən, orada möhkəm dağlar, çaylar yaradan, **bütün meyvələrdən cüt-cüt (erkək-dişi) yetişdirən**, gecəni gündüzlə örtüb bürüyən odur. Şübhəsiz ki, bunda düşünən insanlar üçün neçə-neçə dəlillər vardır!”;
- Taha (20-ci) surəsinin 3-cü ayəsi – “O ki, yer üzünü sizin üçün döşəmiş, orada sizin üçün yollar salmış, göydən yağmur yağdırmışdır. Biz, **o yağmurla növbənöv bitkilərdən cütlər yetişdirmişik**”;
- Yasin (36-cı) surəsinin 36-cı ayəsi – “**Yerin yetişdirdiklərindən, onların (insanların) özlərindən və bilmədiklərindən (erkək və dişi) olmaqla cütlər yaradan Allah pak və müqəddəsdir**”;
- Əş-Şura (42-ci) surəsinin 11-ci ayəsi – “Göyləri və yeri yaradan, sizin üçün özünüzdən zövcələr, **heyvanlardan da (erkək və dişi olmaqla) ciftlər yaratmışdır. O, sizi bu minvalla çoxaldır.** Ona bənzər heç bir şey yoxdur. O, eşidəndir, görəndir”;

EMBRİOLOGİYAYA AİD

İnsan rüşeymi necə əmələ gəlir?

Holland alimi Anton Levehuk 1677-ci ildə ilk dəfə özünün düzəltdiyi mikroskopda insan spermatozoidinə baxmış və onun görünüşünü təsvir etmişdir. Bu dövrdə alimlər elə hesab edirdilər ki, insan rüşeymi yalnız spermatozoiddən yaranır. Bu fikrin tərəfdarlarına spermatiklər deyilirdi. Onlar, elə hesab edirdilər ki, spermatozoiddə insanın bütün orqanları hazır şəkildə mövcuddur. Sonrakı inkişafda yalnız bu orqanların böyüməsi gədir. Rüşeymin əmələ gəlməsində ananın rolunu inkar edən spermatiklər hətta spermatozoidin içində insanın miniatür şəklini çəkib təsvir edirdilər (şək 2).

Şəkil 2. Spermatozoidin başcığında sxematik olaraq təsvir edilmiş homunkulus (rüşeym).

- Əz-Zuxrur (43-cü ayə) surəsinin 12-ci ayəsi – **“Və O Allah ki, (bütün canlılardan erkək və dişi olmaqla) ciftlər xəlq etdi, səvar olduğunuz gəmiləri və heyvanları yaratdı”**;
- Ən-Nəcm (53-cü) surəsinin 45-ci ayəsi-**“(İnsanlardan və heyvanlardan) hər bir cifti erkək və dişi yaradan Odur”**;
- Əl-Qiyamə (75-ci) surəsinin 39-ci ayəsi – **“Sonra ondan bir kişi, bir qadın olmaqla iki cifti yaratdı”**;
- Əl-İnsan (76-cı) surəsinin 2-ci ayəsi – **“Həqiqətən, Biz insanı (sonrakı mərhələdə ata-anasının toxumundan ibarət) qarışıq bir nütfədən yaratdıq.** Biz onu imtahana çəkəcəyik. Biz onu eşidən, görən yaratdıq.”;

Bu ayələrdən görünür ki, bütün canlılar Allah tərəfindən erkək və dişi olmaqla yaradılıb. Onların çoxalması bu cütlərdən (ciftlərdən) oxşar canlılar törənməklə gədir.

- Əl-Muminun (23-cü) surəsinin 27-ci ayəsində – Biz (Nuha) belə vəhy etdik: “Gözlərimiz önündə və vəhyimiz üzrə gəmini düzəlt. **Nəhayət, əmrimiz gəldiyi və təndir qaynadığı zaman hər heyvandan bir erkək, bir dişi olmaqla bir cüt,** həmçinin əleyhinə (ölümünə) əvvəlcədən hökm verilmiş kimsələr istisna olmaqla, ailə üzvlərini gəmiyə mindir. Zülm edənlər barəsində Mənə müraciət etmə. Çünki onlar suya qər q olacaqlar”.

Nuhun gəmisinə də hər bir canlıdan bir cüt (erkək və dişi) götürülməsi ifadəsi də bir daha onu göstərir ki, canlılar bir-birindən törənirlər.

Beləliklə, canlıların öz-özünə cansız materiyadan deyil, bir-birindən törənmə yolu ilə çoxalması fikri müasir elm tərəfindən 19-cu əsrdə tam sübuta yetiriləmsinə baxmayaraq, bu fikir 1400 il bundan əvvəl müqəddəs Qurani-Kərimin ayələrindən açıq-aşkar verilmişdir.

18-ci əsrdə mikroskopun köməyi ilə qadınlarda yumurta hüceyrəsinin olması aşkarlandı və müəyyən edildi ki, o, ölçüce spermatozoiddən çox böyükdür. Bu dövrdə insan rüşeyminin yalnız yumurta hüceyrəsindən əmələ gəldiyini iddia edən alimlər də vardı və onlara “ovistlər” (latınca yumurta sözündən götürülüb) deyilirdi.

Daha sonralar 1886-cı ildə rus alimi A.Tixomirov süni partenogenez hadisəsini (yəni yumurta hüceyrəsinin mayalanmadan rüşeymə çevrilə bilməsi) kəşf etdi. Buna əsaslanaraq, ovistlər rüşeymin əmələ gəlməsində atanın rolunu inkar edirdilər. Ovistlər rüşeymin bütün orqanlarının hazır, lakin çox kiçik şəkildə yumurta hüceyrəsində mövcud olduğunu iddia edirdilər. Onlara görə spermatozoidin rolu yalnız yumurta hüceyrəsinə toxunub onu qıcıqlandırmaqdır. Qıcıqlanmadan sonra yumurta hüceyrəsi öz-özünə inkişaf edib rüşeymə çevrilir.

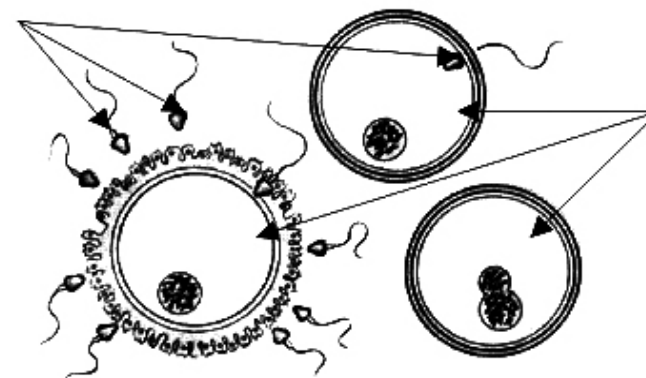
Spermatiklərlə ovistlər arasında uzun müddət elmi mübahisə davam etmişdir. Həm spermatiklərin, həm də ovistlərin fikri preformizm nəzəriyyəsində öz əksini tapdı. Bu nəzəriyyəyə görə ilk əmələ gələn rüşeym içərisində bütün orqanlar hazır şəkildə mövcuddur və rüşeymin sonrakı inkişafı heç bir keyfiyyət dəyişikliyi baş vermədən, yalnız bu orqanların böyüməsi ilə gedir.

Müqəddəs Qurani-Kərimdə rüşeymin əmələ gəlməsi barədə bəzi düzgün elmi fikirlər mövcuddur.

- Əl-Hücurat (49-cu) surəsi, 13-cü ayə – “Ey insanlar! **Biz sizi bir kişi və bir qadından yaratdıq.** Sonra bir-birinizi tanıyasınız deyə, sizi xalqlara və qəbilələrə ayırdıq. Allah yanında ən hörmətli olanınız Allahdan ən çox qorxanınızdır. Həqiqətən, Allah (hər şeyi) biləndir, (hər şeydən) xəbərdardır”.
- Əl-Zariyat (51-ci) surəsi, 49-cu ayə – “**Biz hər şeydən cüt-cüt yaratdıq.** Bəlkə, bir düşünüb ibrət alasınız.

- Əl-Nəcm (53-cü) surəsi, 45-ci ayə – “**(İnsanlardan və heyvanlardan) hər bir cifti erkək və dişi yaradan Odur**”.
- Əl-İnsan və ya Əd-Dəhr (76-cı) surəsi, 2-ci ayə – “**Həqiqətən, Biz insanı qarışıq bir nütfədən yaratdıq.** Biz onu imtahana çəkəcəyik. Biz onu eşidən, görən yaratdıq”.
- Ət-Tariq (86-cı) surəsi; 5-ci ayə – «**Elə isə insan nədən yaradıldığına bir baxsın**»;
- 6-cı ayə – «**O, axıb tökülən bir sudan yaradılmışdır**».
- 7-ci ayə – «**(O su, kişilərin) bel sümüyündən, (qadınlarda isə) köks sümüyündən çıxır**».

Bu ayələrdən aydındır ki, insan kişi və qadının bədənindən olan nütfələrin (yəni spermatozoid və yumurta hüceyrəsinin) qarışmasından yaranmışdır. 1400 il bundan əvvəl deyilən bu elmi fikir yalnız 19-cu əsrdə alimlər tərəfindən sübut edilmişdir. Belə ki, 1853-cü ildə F.Keber və daha sonralar 1884-cü ildə K.Negeli, O.Gertvik, E.Strasburqer və A.Vaysman göstərdilər ki, spermatozoid və yumurta hüceyrəsi ana bətnində birləşdikdən (mayalanma baş verdikdən) sonra rüşeym inkişaf edir (şək. 3).

Şəkil 3. Mayalanma prosesi.
1. Yumurta hüceyrəsi

2. Spermatozoidlər

Əmələ gələn yeni hüceyrə «ziqot» adlanır və o, ilk rüşeymin başlanğıcıdır. Spermatozoidin rolu təkcə yumurta hüceyrəsini qıcıqlandırmaq yox, həm də atanın irsi məlumatlarını rüşeymə ötürməkdir. Nəticədə, hər iki valideynin irsi məlumatları rüşeymə ötürülür.

**«... O, sizi analarınızın bətnində
üç zülmət içində yaranışdan-yaranışa
salaraq yaradır...»**

İlahi kitab olan Quranda mayalanmış yumurta hüceyrəsinin, yəni ilk rüşeymin harada yerləşməsi və qorunması barədə də dəqiq məlumat verilir.

- Əl-Muminun (23-cü) surəsi, 13-cü ayə – **«Sonra onu (insanı) nütfə (rüşeym) halında etibarlı bir yerdə (ana bətnində) yerləşdirdik»**;
- Əz-Zümər (39-cu) surəsi, 6-cı ayə – «Allah sizi tək bir nəfərdən (Adəmdən) xəlq etdi. Sonra onun özündən həmtayını (Həvvanı) yaratdı. O, heyvanlardan (erkək və dişi olmaqla) səkkiz cift (baş) əmələ gətirdi. **O, sizi analarınızın bətnində üç zülmət (pərdə, uşaqlıq və qarın) içində yaranışdan-yaranışa salaraq yaradır.** Bu, sizin Rəbbiniz olan Allahdır, hökm onundur, ondan başqa heç bir tanrı yoxdur. Elə isə necə döndərilmişiniz? (imandan necə dönürsünüz?).

19-20-ci əsrlərdə müasir elm tərəfindən sübut edildi ki, yumurta hüceyrəsi spermatozoidlə mayalandıqdan sonra uşaqlığa düşür və onun selikli qişasına yapışır. Burada inkişaf etməkdə olan rüşeym 3 qatla (divarla) əhatə olunub qorunur: 1) Rüşeym qılaflı (rüşeymi bilavasitə əhatə edən pərdə); 2) Uşaqlıq divarı; 3) Ananın qarın divarı (şək. 4).

Beləliklə, insan rüşeyminin əmələ gəlməsi barədə düzgün elmi sübutların alimlər tərəfindən 19-20-ci əsrlərdə əldə olunmasına baxmayaraq, 1400 il bundan əvvəl Qurani-Kərimdə rüşeymin əmələ gəlməsi, onun harada yerləşdirilməsi və qorunması barədə dəqiq elmi məlumatlar verilir.

Şəkil 4. Ana bətnində yerləşən döl (inkişaf etmiş rüşeym)

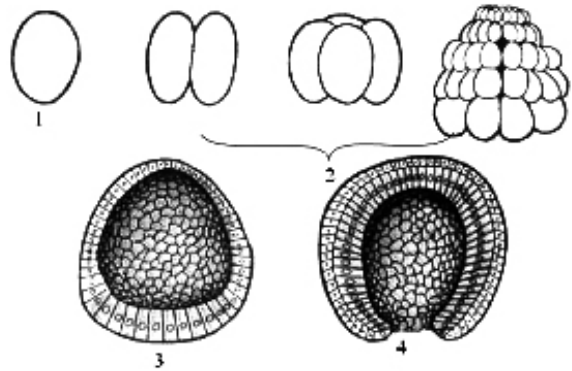
«O, insanı laxtalanmış qandan yaratdı»

Müasir dövrdə elmə məlumdur ki, mayalanmadan sonra əmələ gələn insan rüşeyminin ana bətnində inkişafı 3 əsas mərhələdən ibarətdir. Birincisi, ilk 7 gün ərzindəki inkişaf. İkincisi 2-8-ci həftələr ərzində olan inkişaf. Üçüncüsü, 9-cu həftədən başlayaraq ta doğulana qədər olan döl dövrü.

İnsan rüşeyminin inkişafı barədə ilk müasir təsəvvürlər 18-ci əsrdə yaranmağa başlamışdır. Peterburq Akademiyasının akademikləri K. Volf (1759-cu ildə) və K. Ber (1828-ci ildə) öz fundamental elmi nəticələri ilə preformizm (ilk rüşeymdə bütün orqanların qabaqcadan hazır şəkildə mövcud olması) nəzəriyyəsinin əksinə olan epigenez nəzəriyyəsinin əsasını

qoydular. Epigenez nəzəriyyəsinə görə ilk rüşeymdə orqanlar mövcud olmur. Rüşeymin inkişafı dövründə müxtəlif mərhələlərdə ayrı-ayrı orqanlar yaranır və nəhayət, tam orqanizmə çevrilir.

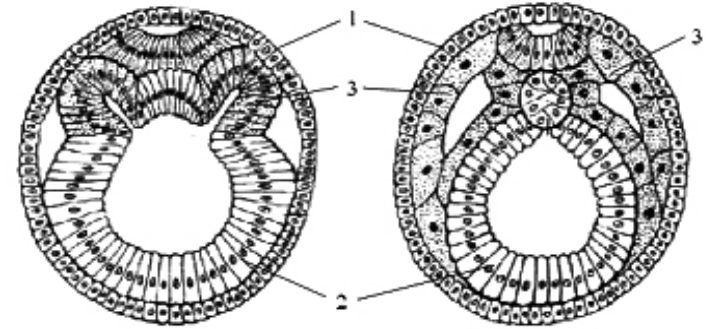
Uzun müddət insan embrionunun inkişafını öyrənməklə məşğul olan Kanadalı alim Keyt Mor 20-ci əsrin ortalarında göstərmişdir ki, yumurta hüceyrəsi mayalandıqdan sonra əmələ gələn ilk rüşeym (buna elmdə ziqot deyilir) bir hüceyrədən ibarət olur. Bu hüceyrə uşaqlığa düşərək onun divarına (selikli qişasına) yapışır. Yalnız müasir elektron mikroskopun köməyi ilə müəyyən etmək mümkün olmuşdur ki, ziqot uşaqlığın divarına yapışmış və oradan asılı halda qalmış bir damla qana bənzəyir. Burada ilk rüşeymin inkişafı parçalanma yolu ilə gədir və çoxlu hüceyrələrdən ibarət bir şara çevrilir. Bu mərhələ blastula adlanır və onu ilk dəfə 1853-cü ildə F. Keber müəyyən etmişdir. Daha sonra divarı birqat hüceyrələrdən ibarət bu şar bir tərəfdən içəri çökərək ikiqat hüceyrə yığına çevrilir. Bu mərhələ gastrula adlanır (şək. 5). Sonrakı dövrlərdə bu iki hüceyrə qatı arasında üçüncü hüceyrə qatı yaranır və rüşeym 3 qat hüceyrələr yığımindan ibarət olur (şək. 6).

Şəkil 5. Mayalanmış yumurta hüceyrəsinin parçalanma yolu ilə çoxalaraq inkişafı

1. Mayalanmış yumurta hüceyrəsi
2. Yumurta hüceyrəsinin parçalanması

3. Blastula mərhələsi
4. Gastrula mərhələsi

Şəkil 6. Üç qat hüceyrələrdən ibarət olan rüşeymin köndələn kəsiyi (müxtəlif mərhələdə).

1. Ektoderma
2. Endoderma
3. Mezoderma

Bütün bu mərhələlərdə rüşeym uşaqlığın divarına yapışmış bir parça əti xatırladır.

Rüşeymin sonrakı inkişafı dövründə sümüklər və əzələlər əmələ gəlir. Bu mərhələdə o, artıq yumuşaq ətə bənzəmir və nisbətən bərk, sümüyə malik bir quruluşa malik olur.

Müqəddəs Qurani-Kərimin Əl-Muminun (23-cü) surəsinin ayələrində rüşeymin inkişafının bu mərhələləri barədə belə deyilir:

- 12-ci ayə – «**Biz, həqiqətən insanı tər-təmiz gildən yaratdıq**»;
- 13-cü ayə – «**Sonra onu (Adəm övladını) nütfə halında möhkəm bir yerdə (ana bətnində) yerləşdirdik**»;
- 14-cü ayə – «**Sonra nütfəni laxtalanmış qana çevirdik, sonra laxtalanmış qanı bir parça ət etdik, sonra o bir parça əti sümüklərə döndərdik, sonra sümükləri ətlə örtükdük və daha sonra onu bəm-başqa bir məxluq olaraq**

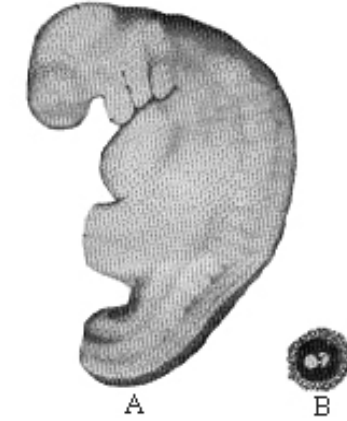
yaratdıq. Yaradanların ən gözəli olan Allah nə qədər uludur!».

- Əl-Ələq (96-cı) surəsinin 2-ci ayəsi – «**O, insanı laxtalanmış qandan yaratdı**».

Keyt Mor göstərmişdir ki, rüşeymin inkişafının 21-ci günündən başlayaraq orqanlar əmələ gəlməyə başlayır. İnkişafın 26-cı günündə rüşeym elə bir mərhələdə olur ki, onun bir çox orqanları əmələ gəlmiş, yəni formalaşmış və bir çox orqanları isə hələ əmələ gəlməmiş (formalaşmamış) olur (şək. 7).

Rüşeymin inkişafının bu mərhələsi barədə Qurani-Kərimdə belə deyilir:

- Əl-Həcc (22-ci) surəsinin 5-ci ayəsi – «**Ey insanlar! Öləndən sonra yenidən diriləcəyinizə şübhəniz varsa, bilin. Biz sizi gildən, sonra nütfədən, sonra laxtalanmış qandan, daha sonra müəyyən, tam bir şəkllə düşmüş (formalaşmış) və düşməmiş (formalaşmamış) bir parça ətdən yaratdıq ki, sizə (qüdrətimizi) göstərək. İstədiyimizi ana bətnində müəyyən bir müddət saxlayar, sonra sizi uşaq olaraq (doğurub) çıxardarıq. Sonra yetkinlik çağına yetişəsiniz deyə (sizi böyüdərik). Kiminiz vəfat edir, kiminiz də ömrün elə bir rəzil vaxtına çatdırılır ki, vaxtilə bildiyini bilməz olar (Ey insan!) Sən yer üzünü qupquru görərsən. Biz ona yağmur endirdiyimiz zaman o, hərəkətə gəlib qabarar və hər növ gözəl bar gətirər**».

Şəkil 7. Dörd həftəlik insan rüşeyminin görünüşü.

- A – Böyüdülmüş şəkildə olan rüşeym;
- B – Təbii ölçüdə (6,5 mm) olan rüşeym.

Rüşeymin inkişafının 42-ci günündə (6 həftədən sonra) artıq bütün orqanlar yaranmış (formalaşmış) olur (bu dövrdə onun ölçüsü çox kiçik – 12 mm olur). Rüşeym tam insan şəklinə düşür və dölə çevrilir (şək. 8).

Şəkil 8. Altı həftəlik insan rüşeymi.
 A – böyüdülmüş şəkildə olan rüşeym.
 B – Təbii ölçüdə (12 mm) olan rüşeym.

Bu barədə Qurani-Kərimin Əl-Səcdə (32-ci) surəsinin ayələrində göstərilir:

- 7-ci ayə - «**O, yaratdığı hər şeyi gözəl yaratdı, insanı yaratmağa gildən başladı**»;
- 8-ci ayə - «**Sonra onun nəslini nütfədən – bir qətrə zəif sudan əmələ gətirdi**»;
- 9-cu ayə – «**Sonra onu düzəldib insan şəklinə saldı və ona öz ruhundan üfürdü. O, sizə göz, qulaq və ürək verdi. Siz az şükür edirsiniz!**»

(**Qeyd:** Məhəmməd peyğəmbərin (s.a.s.) sünnəsində (hədisində) göstərilir ki, hamiləliyin 42-ci günündə rüşeymin bütün orqanları yaranır və o, tam insan şəklinə düşür).

Beləliklə, 18-20-ci əsrlərdə elm tərəfindən sübut edildi ki, insan rüşeyminin inkişafı mərhələlərlə, bir şəkildən digər şəkllə düşə-düşə gedir. İlk dövrdə o, bir damla qana, sonra bir parça ətə bənzəyir. Sonra sümüklər əmələ gəlir və rüşeym sümüklü ətə xatırladır. Nəhayət rüşeym, bütün orqanları formalaşmış insan şəklinə düşür. Bu elmi fikirlərin 1400 il bundan əvvəl müqəddəs Qurani-Kərimin ayələrində açıq-aydın verildiyinin şahidi oluruq.

İsa Peyğəmbər dünyaya necə gəlib?

Qurani – Kərimin (19-cu) surəsinin ayələrində belə deyilir:

- 19-cu ayə – «**Cəbrail: Mən sənə yalnız təmiz, məsum bir oğlan bağışlamaq üçün Rəbbinin (göndərdiyi) elçiyəm - dedi**».
- 20-ci ayə – «**Məryəm dedi: Mənim necə oğlum ola bilər ki, mənə indiyədək bir insan əli toxunmamışdır. Mən zinakar da deyiləm**».

- 21-ci ayə – Cəbrail dedi: «Elədir, lakin Rəbbin buyurdu ki, bu mənim üçün asandır. **Biz onu insanlar üçün (qüdrətimizə dəlalət edən) bir möcüzə, (sənə və möminlərə isə) dərgahımızdan olan bir mərhəmət kimi edəcəyik. Bu əzəldən olunmuş bir hökmdür**».
- 22-ci ayə – **Məryəm artıq (Cəbrailin üfürməsi ilə İsayə) hamilə qaldı** və onunla birlikdə uzaq bir yerdə (xəlvətə) çəkildi.

Bu ayələrdən aydındır ki, Məryəm kişi tərəfindən mayalanma olmadan hamiləyə qalır. Hamıya məlumdur ki, bütün heyvanlarda və insanda rüşeymin (balanın) əmələ gəlməsi üçün erkək qamet (spermatozoid) dişi qameti (yumurtanı) mayalamalıdır. Əks halda yumurtadan bala əmələ gəlmir. Bu elmə çoxdan məlum olan faktdır. Bu faktı əldə əsas tutaraq bir çoxları elə hesab edir ki, Quranın 19-cu surəsinin 22-ci ayəsində göstərilən, yəni Məryəmin kişi ilə əlaqəsi olmadan (Cəbrailin üfürməsi ilə) hamiləyə qalması rəvayətdir və mümkün olan iş deyil, həqiqətdən uzaqdır.

Doğrudan da rüşeymin inkişafının başlanğıc anı spermatozoidin yumurta hüceyrəsi ilə birləşməsidir. Spermatozoid yumurta hüceyrəsinə daxil olduqdan sonra ona aktivləşdirici təsir göstərir, yəni onun inkişafına səbəb olur. Dişər tərəfdən spermatozoid həm də yumurtaya erkəyin (atanın) xromosomunu daxil edir. Lakin bir çox canlılarda mayalanma olmadan yumurtanın inkişaf edib balaya çevrilməsi təbiətdə mövcuddur. Buna elmdə partenogenez deyilir. Partenogenez – yunanca «parthenos» və «genea» sözlərindən ibarət olub «qızlıq inkişaf» deməkdir. Bu üsulla çoxalma mənənələrdə, arılarda, molyuskalarda (ilbizlərdə) müşahidə olunur. Bu canlılarda mayalanmamış yumurtadan erkək fərdlər, mayalanmış yumurtadan isə dişi fərdlər əmələ gəlir.

Təbiətdə partenogenez bəzi onurğalı heyvanlarda da gedir. M.Olsen 1954-cü ildə hind toyuqlarında mayalanmamış yumurtadan balaların çıxmasını göstərib. Bu halda balaların

hamısı erkək olub. İ.Daryevski və V.Kulikov 1957-ci ildə kərtənkələlərdə təbii partenogenez yolla çoxalma getdiyini sübut etmişlər. Qeyd etmək lazımdır ki, təbii (öz-özünə gedən) partenogenezin mexanizmi elmə hələ də məlum deyil.

19-cu əsrdə və 20-ci əsrin əvvəllərində müasir elm tərəfindən sübut edilmişdir ki, partenogenez hadisəsini süni yolla da yaratmaq mümkündür. Süni partenogenezin mümkünlüyü ilk dəfə 1886-cı ildə rus alimi A.Tixomirov tərəfindən tut ipəkqurdu üzərində sübut olunub. O, ipəkqurdunun mayalanmamış yumurtalarına sulfat turşusu, kəskin temperatur fərqi və ya tüklə (mexaniki) təsir göstərməklə onların inkişafına səbəb olmuşdur. E.Batayen 1910-cu ildə qurbağada, J. Lyub 1913-cü ildə dəniz kirpisində, daha sonralar balıqlarda süni partenogenezin mümkünlüyünü sübut etmişlər.

Məməli heyvanlarda süni partenogenez yolla çoxalmanı ilk dəfə 1936-cı ildə J.Pinkus göstərmişdir. Təcrübələr siçanlar, sonra dovşanlar, daha sonra başqa məməlilər üzərində aparılıb və müsbət nəticələr alınıb.

İnsanda mayalanmış yumurtadan rüşeymin inkişaf edə bilməsini isə ilk dəfə 1939-cu ildə Amerika alimi P.Xeqstr 23 yaşlı qız üzərində apardığı təcrübələrlə sübut etmişdir.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, mayalanmamış yumurtadan əmələ gələn fərdlər həmişə haploid (tək) xromosom dəstə malik olur. Adətən rüşeymin inkişafı zamanı xromosomların (irsiyyət elementlərin) ikiləşməsi baş verir və diploid (cüt) xromosom dəsti yaranır. Deməli, partenogenez yolla yaranan yetkin fərd, mayalanma yolu ilə yaranan fərddən xromosomların sayına görə fərqlənir.

Beləliklə, partenogenezin mexanizmi elmə hələlik məlum olmasa da mayalanma olmadan yumurtanın inkişaf edib rüşeymə və balaya çevrilə bilməsi müasir elm tərəfindən sübut olunmuş yeni bir faktdır. Deməli, Məryəmin kişi ilə yaxınlığı (mayalanma) olmadan hamiləyə qalmasının mümkünlüyü artıq

heç kəsdə şübhə doğurmamalıdır. 7-ci əsrdə (min dörd yüz il bundan qabaq) Quranda yazılmış bu faktın doğruluğu və elmiliyi 20-ci əsrdə müasir elm tərəfindən bir daha sübut olunmuşdur.

KLONLAŞDIRMAYA AİD QURAN AYƏLƏRİ

Klonlaşdırma ingiliscə “cloning” sözündən olub vegetativ çoxalma deməkdir. Vegetativ çoxalma cinsi hüceyrələrin iştirakı olmadan gedən çoxalmaya deyilir. Belə çoxalma orqanlar, toxumalar və somatik hüceyrələr vasitəsi ilə gedə bilər.

Hüceyrə və toxumalar vasitəsilə çoxalmanın mümkünlüyünü ilk dəfə 1922-ci ildə Robbins pamidor bitkisinde, Kotte isə qarğıdalı bitkisinde göstərmişdir. XX əsrin 70-ci illərinə qədər hesab edilirdi ki, bu yolla çoxalma yalnız bitkilərə xasdır. Lakin 1970-ci ildə siçanlar üzərində aparılan tədqiqatlar sübut etdi ki, heyvanların rüşeyminin hüceyrəsini də ayırıb ayrılıqda yetişdirməklə bütöv orqanizmə çevirmək mümkündür. Sonralar bu kəşf donuzlar üzərində öz təsdiqini tapdı. Klonlaşdırma nəticəsində alınan canlı orqanizm klon adlanır.

İnsanın klonlaşdırılması nə deməkdir?

Hər hansı bir adamın (kişinin və ya qadının) bir hüceyrəsini xüsusi şəraitdə yetişdirməklə (böyütməklə) ona oxşar əkizinin yaradılmasına insanın klonlaşdırılması deyilir. Şübhəsiz ki, bu, oğlan və ya qız ola bilər.

Ali heyvanların, o cümlədən insanın klonlaşdırılmasının mümkünlüyünün göstərilməsi elmin son nailiyyətlərindən biridir. Bu sahədə ilk uğurlu nəticə Böyük Britaniyada Roslin İnstitutunda işləyən alim Yan Vilmuta məxsusdur. O, qoyunun bir hüceyrəsindən klonlaşdırma yolu ilə yeni qoyun almışdır və bu qoyun 6 il yaşamışdır.

Bir çox ölkələrdə meymunun və insanın klonlaşdırma metodu ilə alınması üzərində tədqiqat işləri gedir, lakin hələlik müsbət nəticə əldə olunmayıb və bu nəticələrin tezliklə alınmasına artıq heç bir şübhə yoxdur.

Klonlaşdırma yolu ilə (yəni heyvanın bir hüceyrəsindən) bütöv bir orqanizmin alınması müasir elmi-tərəqqinin son

nailiyyəti olsa da 1400 il bundan əvvəl yazılmış Qurani-Kərimdə bu barədə açıq-aydın ayələr var.

Ən-Nisa (4-cü) surəsinin 1-ci ayəsi- **“Ey insanlar! Sizi tək bir şəxsdən (Adəmdən) xəlg edən, ondan zövcəsini (Həvvanı) yaradan və onlardan da bir çox kişi və qadınlar törədən Rəbbinizdən qorxun!** Onun adıyla ki, bir-birinizdən nəsə umursunuz və qohumluq əlaqələrini qoruyursunuz. Şübhəsiz ki, Allah sizin üzərinizdə nəzarətçidir!”

Əl-Əraf (7-ci) surəsinin 189-cu ayəsi – **“Sizi tək bir nəfərdən (Adəmdən) xəlg edən və onunla ünsiyyət etmək üçün özündən zövcəsini yaradan Odur.** O, Zövcəsi ilə yaxınlıq etdikdə, yüngül bir yüklə yükləndi və Zövcə onu daşdı. Ağırlaşdığı vaxt onların hər ikisi Allaha dua edib: “Əgər bizə saleh bir qüsuruz uşağ versən, şükür edənlərdən olarıq!”- dedi”.

Əz-Zümər (39-cu) surəsinin 6-cı ayəsi – **“Allah sizi tək bir nəfərdən (Adəmdən) xəlg etdi. Sonra onun özündən həmtayını (Həvvanı) yaratdı.** O, sizin üçün heyvanlardan cüt-cüt səkkiz baş göndərdi. O, sizi analarınızın bətnində üç zülmət icində yaranışdan-yaranışa salaraq yaradır. Bu sizin Rəbbiniz olan Allahdır, hökm Onundur. Ondən başqa heç bir Tanrı yoxdur. Elə isə siz necə üz döndərirsiniz?”

Bu üç ayələrə diqqət etdikdə aydın başa düşülür ki, tək bir şəxsdən onun həmtayının, yəni digər bir şəxsin yaradılmasından söhbət gedir. Quran ayələrində yazılmış bu fikir əvvəllər nəinki başa düşülmürdü, hətta alimlər tərəfindən mümkün olmayan bir iş kimi inkar edilirdi. XX əsrin sonunda klonlaşdırma hadisəsinin kəşfi və bunun bütün heyvanlara və eləcə də insana tətbiqinin mümkünlüyü aşkar edildikdən sonra Quran ayələrində yazılmış bu fikrin elmiliyi sübut olundu.

Hal-hazırda canlılar, o cümlədən insan mövcud yolla asanlıqla çoxala bildikləri bir halda, onların, çox çətin və baha başa gələn klonlaşdırma üsulu ilə alınmasına ehtiyac varmı? Bu nöqtəyi nəzərdən alimlər arasında fikir ayrılıqları mövcuddur. Bu kitabçada alimlər arasındakı diskussiyayı şərh etməyə ehti-

yac duymuram. Lakin, qeyd etmək istəyirəm ki, Amerika Birləşmiş Ştatları, Almaniya, Fransa və Yaponiya kimi inkişaf etmiş ölkələrdə insanın klonlaşdırılması rəsmi surətdə qadağan edilib. Avropa Şurasının üzvi olan 43 dövlətdən 24-ü, 12 Yanvar 1998-ci il tarixdə insanın klonlaşdırılması ilə bağlı olan tədqiqatlar aparmağı qadağan edən protokol imzalamışlar. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı 19 fevral 2005-ci il tarixdə klonlaşdırmanın bütün variantlarını qadağan edən qanunvericilik aktı qəbul etmiş və hesab etmişdir ki, bu, insanın ləyaqətində, onun həyatının müdafiə olunmasına ziddir.

İNSAN ANATOMİYASI VƏ FİZİOLOGİYASINA AİD

“...Biz onun kəkilindən yapışıb sürükləyəcəyik.”

Müqəddəs Qurani-Kərimin Əl-Ələq (96-cı) surəsinin ayələrində deyilir:

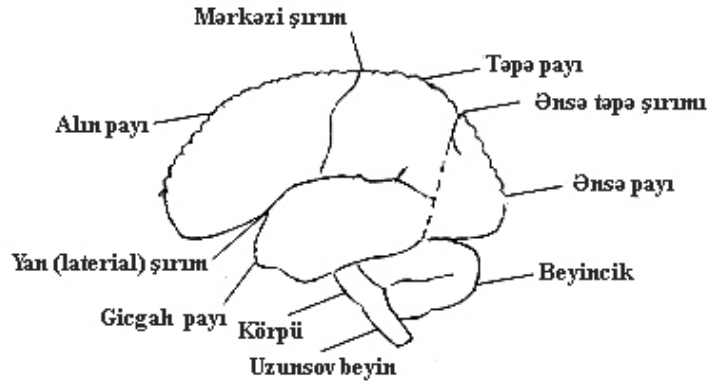
- 13-cü ayə – **“(Ya Peyğəmbər!) Bir de görək, (əgər sənə namaz qılmağına mane olan kimsə Qurani) yalan sayır və (imandan) döndərsə”;**
- 14-cü ayə – **“Məgər bilmir ki, Allah (onun bütün əməllərini) görür”;**
- 15-ci ayə – **“Yox! Yox! Əgər (küfrünə) son qoymasa, and olsun ki, Biz onun kəkilindən yapışıb sürükləyəcəyik!”;**
- 16-cı ayə – **“Özü də yalançı, günahkar kəkilindən”.**

Kəkil insanın saçının alın payında olan hissəsidir. Quran ayəsində **“... yalançı, günahkar kəkil...”** deyildikdə yalanın və günah işlərin (yəni insanın müxtəlif əməllərinin) beynin alın payı tərəfindən törədildiyi (nəzarəti) göstərilir.

Müasir elmi faktlara görə insanın baş beyinqabığı 14 milyarda qədər hüceyrələrdən təşkil olunub. Baş beyinqabığında çoxlu qırıqlar və şırımlar var. Bunlar beynin səthini xeyli artırır. Üç dərin şırımla baş beyinqabığı dörd paya bölünür: alın payı, təpə (və ya əmgək) payı, ənsə payı və gicgah payı. Birinci mərkəzi şırım alın və təpə paylarını ayırır. İkinci ənsə-təpə şırımını ənsə, təpə və gicgah payları arasından keçir. Üçüncü lateral şırım isə gicgah payını alın və təpə paylarından ayırır (şək. 9).

Baş beyinqabığı tam bir vəhdət halında işləyir və insanın psixi fəaliyyətinin maddi əsasını təşkil edir. Yaddaş, nitq, təfəkkür və davranışın idarə edilməsi kimi psixi funksiyalar böyük yarımkürələr qabığı ilə bağlıdır. Görkəmli rus fizioloqu İ.P.Pavlov və ondan sonra gələn bir çox alimlər, məsələn, İ.S.Beritaşvili, M.N.Livanov, N.V.Qalikov, K.Nobak (C.No-back) və başqaları 1920-1950-ci illərdə müəyyən etmişdir ki,

baş beyin yarımkürələrinin ayrı-ayrı sahələri (paylar və nahiyələr) müəyyən funksional əhəmiyyət daşıyırlar. Yəni hər bir payın öz funksiyası var.

Şəkil 9. Baş beyinin sxematik quruluşunun yandan görünüşü.

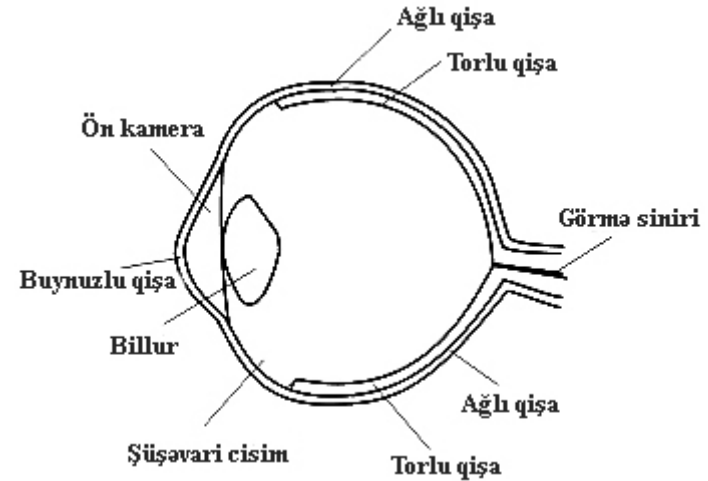
Alın payı beyin yarımkürələrinin yaxşı inkişaf etmiş payı sayılır və insan beyninin ümumi sahəsinin 29%-ni təşkil edir. Bu payda nitqin əsas mərkəzi yerləşir. Onun ən ön hissəsi isə şəxsiyyətin keyfiyyətinin, yaradıcılığının və əlavə məşğuliyyətinin formalaşmasında iştirak edir. Hesab olunur ki, alın payı həm də təcavüz mərkəzidir.

Bir sözlə, baş beyin qabığının alın payı insanın hansı əməl sahibi olmasına təmin edir. Onun yaxşı və ya pis olması, məhz bu payın nəzarəti altından gedir. Yəni insanın törətdiyi bütün əməllərə alın payı nəzarət edir və bu əməlləri törədir.

7-ci əsrdə Qurani-Kərimdə yazılan bu fikrin dürüslüyü 20-ci əsrin birinci yarısında müasir alimlər tərəfindən sübut edilmişdir.

“Gözlər onu (görüb) dərk etməz”

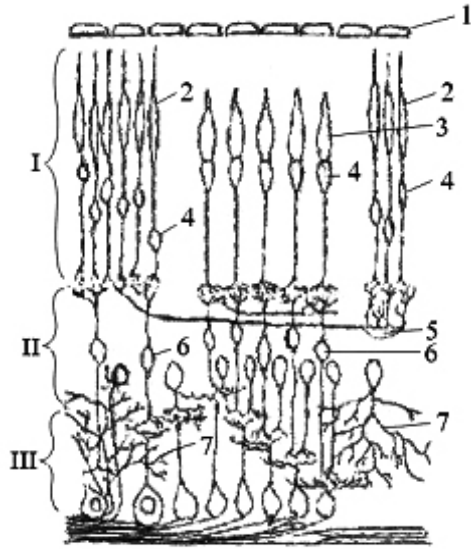
Gözün quruluşunun və funksiyasının müasir elm tərəfindən ətraflı öyrənilməsi göstərir ki, o, fotokamerasına bənzəyir. Onun ön hissəsi işıq şüalarını qəbul edən və fokuslaşdırıb torlu qişaya ötürən şəffaf linzalardan ibarətdir (şək. 10).

Şəkil 10. Gözün sxematik quruluşu.

Müəyyən edilmişdir ki, insan dölünün embrional inkişafı dövründə gözün torlu qişası sinir borusundan (bu mərhələdə insan beyni sinir borusu şəklində olur) əmələ gəlir. Bu sinir borusundan həm baş beyin, həm də onurğa beyni formalaşır. Deməli, gözün torlu qişası beyin toxumasından (sinir hüceyrələrindən) əmələ gəlir.

Gözün torlu qişasının submikroskopik (çox incə) quruluşu öyrənilib. O, öz quruluşunun mürəkkəbliyinə görə də baş beyin yarımkürələrinin quruluşunu xatırladır. Onun qalınlığı 0,14 mm olub bir-biri ilə bağlı olan 3 sırada düzülmüş sinir hüceyrələrindən (neyronlardan) ibarətdir (şək. 11).

Şəkil 11. Gözün torlu qişasının quruluşu.

I – birinci (ışığa həssas) neyronlar

II – ikinci neyronlar

III – üçüncü neyronlar

1. Piqmentli hüceyrələr

2. Çöpcüklər (və ya çöplər)

3. Kolbacıqlar

4. Işığa həssas hüceyrələrin (neyronların) cisimləri

5. Ulduzvari hüceyrələr (və ya neyronlar)

6. Bipolyar neyronlar

7. Neyron lifləri

Işıq şüası gözə düşən kimi billurdan keçib göz almasının daxili qişası olan torlu qişaya düşür. Torlu qişada gözün reseptorları (çöpcüklər və kolbacıqlar) yerləşir. Torlu qişada işıq, sinir impulslarına çevrilir və bunlar görmə sinir ilə baş beyinə-böyük yarımkürələr qabığının görmə nahiyəsinə ötürülür.

20-ci əsrin ikinci yarısında sübut olunub ki, işıq şüası gözün torlu qişasına düşən kimi göz onu hiss edir, yəni qıcıq

baş beyinə hələ ötürülməmiş göz işığı görür. N. Xartlayn əməkdaşları ilə birgə sübut edib ki, torlu qişa işığa (və ya işıq qıcığına) ayrı-ayrı reseptorların yığılımı kimi deyil, yalnız bütöv bir mürkkəb fizioloji sistem kimi cavab verir. Torlu qişanın işığa reaksiy vermə qanunauyğunluqları sinir mərkəzlərinin işinin qanunauyğunluqlarına oxşardır. Bütün bu faktlar onu göstərir ki, gözün torlu qişası baş beyin ayrı-ayrı bölmələri kimi dərk etmək qabiliyyətinə malikdir. Deməli, göz təkcə görmək yox, həm də öz beyni (torlu qişa) hesabına dərk edə bilər.

Qurani-Kərimin Əl-Ənam (6-cı) surəsinin ayələrində göstərilir ki:

- 102-ci ayə – “O Allah Rəbbinizdir! Ondan başqa heç bir tanrı yoxdur. Hər şeyi yaradan odur. Buna görə də yalnız ona itaət edin. O, hər şeyə vəkildir”;
- 103-cü ayə – **“Gözlər onu görüb dərk etməz. O, gözləri dərk edər. O, lətifdir (cisimlikdən uzaqdır) və hər şeydən xəbərdardır”.**

Quran ayəsində gözün dərk etmək qabiliyyəti barədə olan ifadə gözün beynə (beyin toxumasına) malik olmasını göstərir. Belə ki, dərk etmək qabiliyyəti yalnız beynə məxsus olan xassədir.

Beləliklə, gözün öz beyninə malik olmasının alimlər tərəfindən 20-ci əsrdə sübut olunmasına baxmayaraq, bu barədə ilk elmi məlumat 1400 il bundan əvvəl Qurani-Kərimdə verilir.

DERMATOLOGİYAYA AİD

“... O dəriləri başqasıyla əvəz edəcəyik”

Müqəddəs Qurani-Kərimin Ən-Nisa (4-cü) surəsinin 56-cı ayəsində deyilir: «**Ayələrimizi inkar edənləri oda atacağıq. Onların dəriləri yanıb bişdikcə, əzab (həmişə) dadsınlar deyə, o dəriləri başqası ilə əvəz edəcəyik. Allah yenilməz qüvvət, hikmət sahibidir.**».

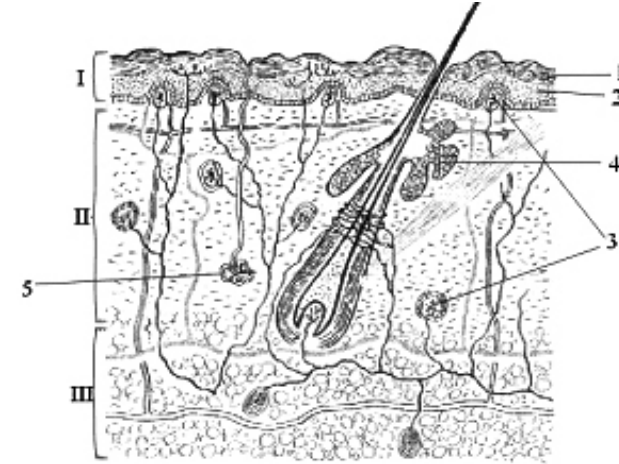
Bu ayədə dermatologiyaya (dəri haqqında elmə) aid məlumat vardır. Göstərilir ki, insan dərisi bişdikdə və yandıqda ağrı və başqa əzab hissləri duyulmur (itir). Deməli, orqanizmə ətrafdan olan təsirlər nəticəsində yaranan əzab (ağrı, yanma, donma və s.) hissləri dəri vasitəsilə duyulur.

Dermatologiya sahəsində çalışan alimlər dərinin quruluşu və funksiyalarını ətraflı öyrənmişlər. Məlumdur ki, insan bədənini örtən dəri 3 qatdan ibarətdir. Birincisi, üst nazik qat olan epidermisdir. İkincisi, onun altında yerləşən derma qatıdır. Üçüncüsü, birləşdirici toxumadan ibarət olan ən qalın qatdır. Bu qatda tər vəziləri, piy vəziləri, kapillyarlar, piy toxuması və reseptorlar yerləşir (şək. 12).

Dərinin funksiyaları aşağıdakılardır:

- dəri bütün toxumaları və orqanları mexaniki zədədən qoruyur. Orqanizmə yad maddələrin, xəstəlik törədən mikrobların keçməsinə mane olur. Günəşdən gələn ultrabənövşəyi şüaların zərərli təsirindən müdafiə olunmaq üçün tünd pigment (melanin) buraxır;
- dəridə raxit xəstəliyinin qarşısını alan «D» vitamini əmələ gəlir.
- dəri bədən temperaturunun sabit saxlanılmasında iştirak edir;
- dəri ifrazat işi də görür, tər vəziləri vasitəsilə suyun və duzların artıq hissəsi orqanizmdən çıxarılır;
- dəridə təzyiqli, ağrı, soyuğu, istini qəbul edən müxtəlif reseptorlar vardır. Bu reseptorların sayəsində insan özünü

yaralanmadan, yanıqdan, donmadan qoruyur. Dəri hissiyatı itdikdə orqanizm ətraf mühətdən heç nə hiss etmədən zədələr alır. Dəri hissiyatı orqanizmin ətraf mühətlə qarşılıqlı əlaqəsində mühüm rol oynayır.

Şəkil 12. İnsan dərisinin sxematik quruluşu

- I. Epidermis
- II. Əsil dəri
- III. Dərialtı toxuma
1. Buynuzlaşmış hüceyrələr qatı
2. Canlı hüceyrələr qatı
3. Reseptorlar
4. Piy vəzisi
5. Tər vəzisi

Reseptorlar ətraf mühitin təsirindən yaranan qıcıqları qəbul edə bilən sinir uclarıdır. Onların dəridə yerləşməsinə ilk dəfə 1834-cü ildə E.Veber göstərmişdir. T.Bliks 1882-ci ildə müəyyən etmişdir ki, hər bir hissiyatın öz reseptorları vardır. Məsələn, istini qəbul edən, soyuğu duyan, ağrıları hiss edən və

s. reseptorlar. Bütün bu reseptorların hamısı dəridə yerləşir. Hər bir növ reseptorun miqdarı da fərqlidir. Məsələn, dəridə soyuğu hiss edən reseptorlar istini hiss edən reseptorlardan çoxdur. Dərinin 1 sm² sahəsində 12-13 ədəd soyuğu və 1-2 ədəd istini hiss edən reseptorlar yerləşir.

Ağrını hiss edən reseptorlar 20-ci əsrin əvvəllində A. Frey tərəfindən ətraflı öyrənilib. O, göstərmişdir ki, dəridə ağrı hiss edən nöqtələr (reseptorlar) digərlərinə nisbətən miqdarca üstünlük təşkil edir. Məsələn, əlin üst hissəsinin 1 sm² sahəsində iki yüzə qədər ağrı hiss edən reseptorlar yerləşir.

Cərrahi əməliyyatlar zamanı ağrını hiss etməmək üçün müxtəlif kimyəvi maddələrin köməyi ilə bədənin lazım olan nahiyəsini keyləşdirirlər. Bu maddələr məhz dəridə olan reseptorların işini tomozlayır və xəstə, əməliyyat zamanı ağrını hiss etmir.

Beləliklə, 1400 il bundan əvvəl yazılmış Qurani-Kərimdə əzabı (ağrını, yanığı və s.) hiss edən nöqtələrin (reseptorların) dəridə yerləşməsi barədə dəqiq elmi məlumatlar 19-cu əsrdə müasir alimlər tərəfindən bir daha sübuta yetirilmişdir.

«Bəli, Biz onun barmaqlarını da düzəltməyə qadirik!»

Müqəddəs Qurani-Kərimin Əl-Qiyamə (75-ci) surəsinin 4-cü ayəsində deyilir: **«Bəli, Biz onun barmaqlarını da (barmaq sümüklərini də, barmaqların uclarını da) düzəltməyə qadirik!»**.

Bu ifadə insanın barmaqlarında hər bir şəxs üçün özünə məxsus olan əlamətlərin (izlərin) olması barədə məlumat verir. Bu əlamətlər həyatdan getmişlərin, hazırda yaşayanların və bundan sonra həyata gələcək insanların hamısında fərqlidir. Barmaqların uclarında bu qədər fərqi yaratmaq ancaq Allaha məxsusdur. İnsan öldükdə və o dünyada onu yenidən

diriltikdən sonra onun barmaq izlərinə qədər dəqiqliklə bərpa ediləcəyi göstərilir.

İnsan barmaqlarının ucundakı dəridə izlərin (xətlərin) bütün insanlarda fərqli olduğunu ilk dəfə 1686-cı ildə anatom M.Malpiki, sonralar isə 1823-cü ildə Y. Purkine söyləmişlər.

İngilis alimi F. Qalton 1900-1909-cu illərdə insanın barmaq izlərini öyrənmək sahəsində geniş tədqiqatlar aparmış və barmaq izlərinə görə insanları bir-birindən fərqləndirmə (tanıma) metodunu təklif etmişdir. İngiltərədə cinayətkarları aşkar etmək üçün bu üsuldan ilk dəfə istifadə olunmuşdur.

İnsanın (barmaqların, ovucun, dabanın və s.) dərisindəki xətləri öyrənən elmə dermatoqlifika (yunanca «derma» – dəri, «qlife» – xətcəkmə deməkdir) deyilir. Dermatoqlifika artıq sübut edib ki, yer üzərində barmaq izləri oxşar (eyni) olan iki adam yoxdur.

Şotlandiya polisi E. Henri ömrünü barmaq izlərinin dəqiq öyrənilməsinə həsr etmiş və bir daha göstərmişdir ki, hər bir şəxsin barmaqlarının izi ancaq onun özünə məxsusdur. Yəni heç vaxt başqasında təkrar olunmur.

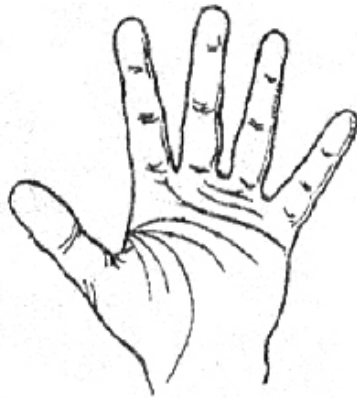
Barmaq izlərini öyrənən sahə daktiloskopiya adlanır. Hal-hazırda dünyanın bütün ölkələrində daktiloskopiyanın köməyi ilə hər hansı bir müqəssiri və ya cinayətkarı asanlıqla müəyyən etmək olur. Daktiloskopiya tək-cə cinayətkarların üzə çıxarılmasında deyil, hətta insanın psixologiyasının aşkar olunmasında da rol oynayır. Müasir daktiloskopiya əsasında beş növ barmaq izinin mövcud olduğu aşkar edilib. Hər bir növ barmaq izinin isə saysız-hesabsız formaları mövcuddur. Məhz bu formalar əsasında hər bir şəxsi digərindən fərqləndirmək olur (şək. 13).

Beş növ barmaq izləri isə insanın psixologiyasının əsas cəhətlərini özündə əks etdirir. Məsələn, baş barmağın birinci bəndi (falanqası) böyükdürsə, bu, iradənin çox güclü olmasını göstərir (şək. 14). Məlumdur ki, Qalileyin, Dekartın, Nyutonun, Volterin baş barmaqları belə formaya malik olub. Lakin

iradəsizliyi və çox zəifliyi ilə tanınmış olan Fransa kralı 11-ci Luinin baş barmağının birinci bəndi çox kiçik olub.

Şəkil 13. İnsanın barmaq izlərinin növləri

Şəkil 14. İnsan əlinin xətləri və barmaq falanqalarının görünüşü

Beləliklə, insan barmaqlarının izi bütün adamlarda fərqli olduğu elm tərəfindən 20-ci əsrin əvvəlində tam sübuta yetirilməsinə baxmayaraq, bu fikir 1400 il bundan əvvəl müqəddəs Qurani-Kərimdə verilmişdir.

GENETİKAYA AİD

«...Adəm oğullarının bellərindən nəsillərini çıxardıb onları özlərinə şahid tutaraq...»

Müqəddəs Qurani-Kərimin Əl-Əraf (7-ci) surəsinin 172-ci ayəsində deyilir: **(Ey Peyğəmbərim!) Xatırla ki, bir zaman Rəbbin Adəm oğullarının bellərindən nəsillərini çıxardıb onları özlərinə (bir-birinə) şahid tutaraq:** «Mən Sizin Rəbbiniz deyiləmmi?» - soruşmuşam, onlar da: «Bəli, Rəbbimizsən!» - deyər cavab vermişlər. (Belə bir şahidliyin səbəbi) qiyamət günü: «Biz bundan qafil idik».

Bu ayədə «Adəm oğullarının bellərindən nəsillərini çıxarıb onların özlərinə şahid tutaraq» ifadəsində atadan (valideynlərdən) övladlara (nəsillərə) əlamətlərin irsən keçməsi fikri verilmişdir.

Əlamətlərin doğrudan da irsi olaraq valideynlərdən yeni nəsle ötürülməsini ilk dəfə 1884-cü ildə K. Negeli, O. Kertoviç, E. Strasburger və A. Veysman göstərmişlər. Belə ki, spermatozoid (kişi cinsi hüceyrə) yumurta hüceyrəsi (qadın cinsi hüceyrə) ilə birləşib mayalandıqdan sonra rüşeym əmələ gəlir. Spermatozoid atanın, yumurta hüceyrəsi isə ananın irsiyyət maddəsini (irsi məlumatları) rüşeymə ötürür. Rüşeymdən əmələ gələn yeni orqanizm (nəsil) hər iki valideynin genetik xassələrinə malik olur.

Erkək və dişi cinsi hüceyrələr birləşdikdən sonra onların nüvəsi bir-birinə qarışır. Nüvənin tərkibində irsiyyət maddəsinin (idioplazmanın) olmasını 1888-ci ildə T. Boveri göstərmişdir. Nüvədə irsiyyət maddəsinin xromosomdan ibarət olması isə 1900-cü ildə kəşf olunub. İsveçrə alimi R. Mişer dezoksiribonuklein turşusunu (DNT) 1868-ci ildə kəşf etməsinə baxmayaraq, Amerika alimləri O. Everi, K. Makleod və M. Makkarti DNT-nin irsi məlumatlar daşımını xeyli sonra sübut etdilər.

İrsiyyət amillərini ifadə etmək üçün U. Betson 1906-cı ildə genetik anlayışını, 1909-cu ildə isə V. Yohansen gen terminini elmə daxil etdi. Alimlərin fikrincə gen DNT-nin irsi informasiya daşıyan ən kiçik bir hissəsidir. İnsanın bütün xüsusiyyətləri haqqında məlumat ayrı-ayrı genlərdə yerləşir.

İnsanın genetikası ingilis alimi F.Qaltonun 1876-1909-cu illərdə apardığı tədqiqatlar sayəsində yaranmışdır. O, insanın bir çox xüsusiyyətlərinin valideynlərdən uşaqlara irsi keçməsinə öyrənmişdir. F.Qalton və rus alimlərindən N. Koltsov, A. Serebrovski və Y. Filipçenko insanın bəzi mənəvi xassələrinin (keyfiyyətlərinin) də irsi keçməsinə öyrənmişlər.

Artıq elm sübut edib ki, hər bir insanın fərdi (rüşyem əmələ gəldəndən sonrakı) inkişafı genetik və ictimai proqramlar üzrə gedir. Genetik proqram insanın xassələrinin formalaşması (inkişafı) üçün əsasdır. Məsələn, insanın boyunun hündürlüyü (uzunluğu) genlər vasitəsilə təyin olunur. Lakin boyun uzunluğu genetik təyin olunmuş həddə çatmaq üçün boy hormonunun (samototropinin) orqanizmdə sintez olunması vacibdir (hormonun sintezi də genetik təyin olunur). Afrikada yaşayan Buqimen və Piqmey tayfalarının boyu 150 sm-dən yuxarı olmur. Baxmayaraq ki, onların orqanizmində boy hormonu normal sintez olunur. Deməli, boyun uzunluq həddi genetik təyin olunmuş (genlərdə həkk olunmuş) həddən yuxarı qalxa bilmir. Hər bir nəsil üçün, hətta hər bir fərd üçün bu hədd genetik, yəni irsən təyin olunub.

«... O, vaxtı müəyyən edilmiş bir yazıdır...»

Qurani-Kərimin beş surəsinin ayələrində göstərilir:

- Ali-İmran (3-cü) surəsinin 145-ci ayəsi – **«Allahın izni olmayınca heç kəsə ölüm yoxdur. O, vaxtı müəyyən edilmiş bir yazıdır.** Dünya mənfəətini istəyən şəxsə, dünya

mənfəətindən, savabı istəyən şəxsə isə axirət savabından verərik. Şükür edənləri də, əlbəttə, mükafatlandıracağıq»;

- Ən-Nisa (4-cü) surəsinin 78-ci ayəsi – **«Harada olursunuz olun, hətta uca qalalar içərisində olsanız belə, ölüm sizi haqlayacaq.** Onları (yəhudilərə və münafıqlərə) bir xeyir yetişdikdə: «Bu, Allahdandır» - deyərlər, bir pislilik üz verdikdə isə: «Bu səndəndir» - söyləyərlər, (onlara) de: «Hamısı Allah tərəfindəndir». Bu camaata nə olub ki, az qala söz də anlamırlar!»;
- Əl-Əraf (7-ci) surəsinin 34-cü ayəsi – **hər bir ümmətin (əzəldən müəyyən edilmiş) əcəl (ölüm) vaxtı vardır. Onların əcəli gəlib çatdıqda bircə saat belə nə yubanırlar, nə də tələsərlər;**
- Yunus (10-cu) surəsinin 49-cu ayəsi – (Ya Məhəmməd!) De: «Allahın istədiyindən başqa, mən özümə nə bir xeyir, nə də bir zərər verə bilərəm. **Hər ümmətin (əzəldən müəyyən olunmuş) bir əcəl vaxtı (ömrünün sona çatma, məhv olma, tənəzzülə uğrama, əzaba, müsibətə düşmə olma çağı) vardır. Onların əcəli gəlib çatdıqda bircə saat belə nə yubanırlar, nə də tələsərlər»;**
- Əl-hicr (15-ci) surəsinin 5-ci ayəsi – **«Heç bir ümmət əcəlini nə qabağa çəkə bilər, nə də yubandıra bilər».**

Bu ayələrdə açıq-aşkar göstərilir ki, insanın ömrünün uzunluğu qabaqcadan təyin olunmuş bir vaxtdır. İnsan bunu nə uzada, nə də qısalda bilər.

Müasir elmi faktlara görə də insan ömrünün uzunluğu irsi olaraq genlərdə yazılmış bir məlumatdır. Bu məlumatı insan dəyişə bilməz. Bir çox alimlərin fikrincə ömrün uzunluğu növü xarakterizə edən əlamətdir. Bu əlamət təkamül prosesində genetik olaraq bərkidilmiş (yazılmış) və fərdi inkişafda özünü biruzə verir. Məşhur amerikalı genetik T.Dobrjanski yazır ki, insanın ölümü (ömrü) onun genotipi ilə (gendə həkk olunmuş məlumatla) müəyyən olunur. Hal-hazırda insan ömrünün uzunluğunda genetik amilin rolu heç bir şübhə doğurmur. Belə

ki, müxtəlif genetik metodlarla sübut olunub ki, insanın ömrünün uzunluğu gen ilə təyin olunur.

İnsan ömrünün genetik müəyyən olunması faktını ilk dəfə 1928-ci ildə amerikalı alim A. Bell söyləmişdir. F. Kolman (1957), D. Yarvik (1961), S. Beqley (1981) və başqaları insan ömrünün həm irsi (genetik) təyin olunduğunu, həm də ömrün uzunluğunu müəyyən edən genin cinsi xromosomlarda yerləşdiyini söyləmişlər. Bu da onu göstərir ki, uzunömürlülük nəsilən-nəsilə keçən əlamətdir.

R. Perl 1934-cü ildə göstərmişdir ki, uzunömürlülük dominant (üstün, üzə çıxan) əlamətdir və buna görə də uzunömürlü olan valideynlərin uşaqları da uzunömürlü olurlar. L. Qriberq (1979) göstərir ki, uzunömürlü adamlarda bir çox xəstəliklərə qarşı irsi (genetik) davamlılıq vardır. Bu fakt ömrün uzunluğunun genetik təyin olunduğunu bir daha sübut edir.

Alimlər eyni zamanda hesab edirlər ki, insanın ömrünü təyin edən genin potensialının tam həyata keçməsində müəyyən şəraitin və həyat tərzinin də rolu böyükdür.

Beləliklə, 7-ci əsrdə Qurani-Kərimdə insan əlamətlərinin (xassələrinin) genetik olması və nəsilən-nəsilə (irsən) ötürülməsi, eləcə də ömrün uzunluğunun qabaqcadan irsi olaraq təyin olunmuş bir vaxt olması barədə məlumatlar söylənilir. Bu məlumatların dürüstlüyü 19-cu əsrin sonu və 20-ci əsrdə alimlər tərəfindən sübut edilmişdir.

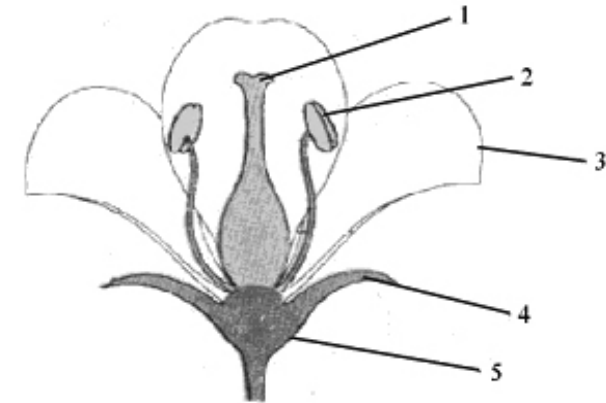
BOTANİKAYA AİD

«... Bütün meyvələrdən cüt-cüt yaradan...»

Müasir elmə məlumdur ki, bütün canlılar, o cümlədən bitkilər erkək və dişi olmaqla cütdürlər.

Çiçəkli bitkilərdə bircinsli və ikicinsli çiçəklər mövcuddur. Bitkinin çiçəyində həm erkəkcik, həm də dişicik varsa, bunlara ikicinsli çiçəklər deyilir (şək. 15). Məsələn, alma, armud, giləs, alça və başqaları ikicinsli çiçəyə malik bitkilərdir. Bəzi bitkilərin çiçəyində yalnız erkəkcik və ya yalnız dişicik olur. Belə çiçəklərə bircinsli çiçəklər, bitkilərə isə bircinsli çiçəyə malik bitkilər deyilir.

Bircinsli çiçəyə malik bitkilər bircinsli və ikicinsli olmaqla iki qrupa bölünürlər. Həm dişicikli, həm də erkəkcikli çiçəkləri bir fərd

Şəkil 15. Çiçəyin quruluşu

1. Dişicik
2. Erkəkcik
3. Ləçəklər
4. Kasa yarpaqları
5. Çiçək yatağı

(bitki) üzərində olan bitkilər birevli bitkilər adlanır. Məsələn, qarğıdalı, xiyar, ağcaqayın bitkiləri. Erkəkciqli çiçəyi bir fərddə, dişicikli çiçəyi digər fərddə olan bitkilərə isə ikievli bitkilər deyilir. Məsələn, çətənə, çinar və söyüd bitkiləri.

Bütün bitkilərin erkək-dişi olması barədə Qurani-Kərimin Ər-Rəd (13-cü) surəsinin 3-cü ayəsində deyilir: «Yeri döşəyən, orada möhkəm dağlar, çaylar yaradan, **bütün meyvələrdən cüt-cüt (erkək-dişi) yaradan**, gecəni gündüzlə örtüb bürüyən Odur. Şübhəsiz ki, bunda düşünən insanlar üçün neçə neçə dəlillər vardır.»

Daşlar üzərində həkk olunmuş şəkillər əsasında demək olar ki, Ərəb kahinləri hələ bizim eradan əvvəl xurma ağaclarını süni surətdə tozlandırıbmışlar. Belə çıxır ki, onlar bitkilərin iki cinsli olmasını bilmişlər.

Lakin, bitkilərin heyvanlar kimi iki cinsə malik olması haqda ilk elmi məlumat 1694-cü ildə Tyubingendə R.K.Kamerarius tərəfindən çap olunmuşdur. Bununla belə, bu məsələyə alimlər uzun müddət şübhə ilə yanaşmışlar. Bu məsələyə aydınlıq gətirmək üçün Peterburq Akademiyası 1759-cu ildə xüsusi mükafat ayırdı və konkurs elan etdi. Bu mükafatı 1760-cı ildə fransız alimi K.Linney aldı. O, bitkilərin ikicinsli olmasını təcrübələrlə bir daha sübut etdi.

Həşəratla tozlanma barədə

Elmə məlumdur ki, əlvan çiçəkyanlığına (ləçəklərə) malik çiçəkləri olan bitkilər həşəratla tozlanırlar. 1914-cü ildə alman alimi Friş göstərmiş ki, arılar rənglərə çox həssas olub 4 rəng seçə bilirlər. Müqayisə üçün deyək ki, insan 60 rəng tonunu (çalarını) ayırd edə bilər. Arılar uzaqdan rəngi, yaxınlıqdan isə çiçəyin iyini hiss edirlər. Arı bitkilərin çiçəklərindəki nektarla (şirə ilə) qidalanır və bunun üçün də o, növbə ilə bir çiçəkdən digərinə qonur (şək. 16). Bu zaman onun ayaqlarına və ağız aparatına yapışmış bir çiçəyin tozcuğu digər bir çiçəyin

dişiciyinə düşür. Buna elmdə tozlanma deyilir. Tozlanmanı arılardan başqa kəpənəklər, böcəklər, milçəklər və başqa həşəratlar, hətta bəzi quşlar apara bilirlər. Tozlanma prosesindən sonra mayalanma gedir. Çiçəkli bitkilərdə mayalanmanı 1898-ci ildə rus alimi S. Navaşin ətraflı öyrənmişdir.

Şəkil 16. Çiçəkli bitkilərin həşəratla tozlanması

Arının çiçəkli bitkilərin mayalanmasındakı rolu barədə Əl-Nəhl (16-cı) surəsinin aşağıdakı ayələrində deyilir:

- 68-ci ayə – «**Rəbbin bal arısına belə vəhy etdi: Dağlarda, ağaclarla və (insanların) qurduğu yerlərdə (evlərin, damında, bağlarda) özünə yuva tik**»;
- 69-cu ayə – «**Sonra bütün meyvələrdən ye və Rəbbinin sənə göndərdiyi yolla rahat get! (O arıların qarınlarından insanlar üçün şəfa olan müxtəlif rəngli (ağ, sarı, qırmızı) bal çıxar. Şübhəsiz ki, bunda da düşünüb dərk edənlər üçün bir ibrət vardır!**».

«Biz küləyi mayalandırma olaraq göndərdik»

Bir çox bitkilərdə əlvan çiçəkyanlığı və xoş ətirli iy olmadığı üçün (məsələn: qoz, fındıq, qarğıdalı, buğda və arpa bitkiləri) onlar arıların və başqa həşəratların diqqətini cəlb edə bilmirlər. Belə bitkilərin tozlanması külək vasitəsilə gedir (şək. 17). Bu bitkilərin erkəkciqli çiçəklərində külli miqdarda tozcuqlar (erkəkciqlər) əmələ gəlir və bu tozcuqlar külək vasitəsilə dişicikli çiçəyin dişiciyinin ağızına düşərək onu tozlayır. Nəticədə mayalanma prosesi gedir.

Şəkil 17. Əlvan çiçək yanlığına malik olmayan qarğıdalı bitkisinin çiçəkləri.

Bu barədə Qurani-Kərimin Əl-Hicr (15-ci) surəsinin 22-ci ayəsində deyilir: «**Biz küləyi mayalandırma olaraq göndərdik**, göydən yağmur endirib su verdik. Yoxsa onu yığıb saxlayan siz deyilsiniz!».

Beləliklə, 1400 il bundan əvvəl Qurani-Kərimin ayələrində bitkilərin erkək-dişi (erkəkciqli-dişicikli) olması və onların bəzilərinin tozlanıb mayalanması arının (həşəratların) iştirakı ilə getdiyi, bəzilərdə isə bu prosesin külək vasitəsilə həyata

keçdiyi barədə məlumatlar verilir. Bu faktların elmi əhəmiyyətə malik olması isə 19-20-ci əsrlərdə sübut edilmişdir.

DİN VƏ ELM BARƏSİNDƏ BƏZİ MÜLAHİZƏLƏR

Qurani-Kərimin bəşəriyyət tərəfindən qəbul olunması tarixinə nəzər yetirdikdə məlum olur ki, son əsrlərə qədər o, özündən əvvəlki səmavi kitablardan daha dolğun olan müqəddəs dini bir kitab kimi tanınmışdır.

Lakin, müasir elm inkişaf etdikcə, xüsusən 19-20-ci əsrlərdə elmin inkişafı böyük vüsət aldıqdan sonra, Quranın həm də dərin və dəqiq elmi kitab olduğu sübuta yetirilmişdir. Müasir dövrdə elmi fikirlər (məsələlər) kimi qəbul edilən çoxlu Quran ayələri 19-20-ci əsrlərə qədər sırf dini məsələlər sayılırdı. Deməli, müasir elm tərəfindən ayələrin elmiliyi sübuta yetdikcə Quranın insanlar tərəfindən qəbul edilən elmilik dərəcəsi artır. Başqa sözlə, sırf dini əhəmiyyətli sayılan ayələrin artıq həm də elmi əhəmiyyətə və ya sırf elmi əhəmiyyətə malik olduğu aşkar edilir və elmi əhəmiyyəti aşkar olan ayələrin sayı getdikcə artır. Elmiliyi alimlər tərəfindən hələlik aşkar oluna bilinməyən ayələr isə sırf dini ayələr kimi qalmaqda davam edir.

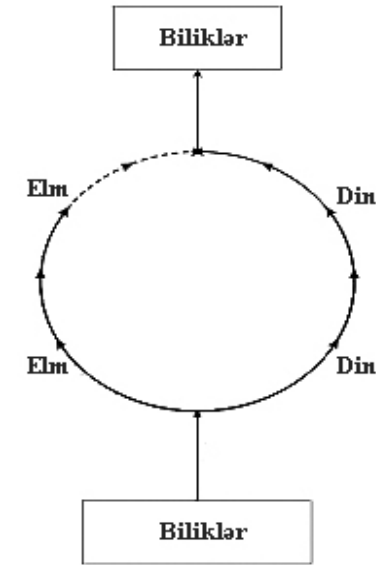
Hal-hazırkı dövrdə Quran ayələrinin dini və elmilik dərəcəsi hələlik tarazlaşmayıbsa da bunun gələcəkdə (bəlkə də 21-22-ci əsrlərdə) baş verməsi labüddür. Bu tarazlaşma baş verdikdən sonra elmiliyi sübut olunmuş ayələrin sayı sırf dini ayələri tədricən üstələyəcək və son nəhayətdə, Quranın bütövlükdə elmi kitab olduğu aşkar olunacaq.

Buradan belə bir sual meydana çıxır ki, din özü elm deyilmi?

Quran ayələrinə nəzər yetirdikdə məlum olur ki, onlar çox qısa tezis və ya nəticələrdir. Onların hansı biliklərə və ya təcrübələrə əsaslandığı bizə hələlik məlum olmadığından onun elmiliyi inkar edilir və sırf dini ayə kimi qəbul edilir. Müasir elm tərəfindən elmiliyi sübut olunduqdan sonra ayənin elmi əsasa məlik olduğu aşkar olur.

Din və elmin əslində vahid bilik mənbəyi olması fikri özünü, çox güman ki, tezliklə doğruldacaq və alimlər tərəfindən qəbul ediləcək.

Bəşəriyyət tarixində dinin və elmin inkişafını sxematik olaraq 18-ci şəkildəki kimi göstərmək olar. İlk bilik insanlara din tərəfindən və ya dini fikirlər şəkildə məlum olmuşdur. Müəyyən dövrdən sonra insanlar (bilikli adamlar) biliyin mahiyyətini (mexanizmini) dərk etmək istəyinə malik olmuşlar. Mövcud biliklərin əksəriyyətinin mexanizmini dərk etmək mümkün olmadığı (yəni o biliklərin mahiyyəti açılmadığı) üçün onları dini və ya qeyri-elmi hesab etmişlər. Bir çox bilikləri isə insanlar öz həyat təcrübələrində yoxlamaq imkanına malik olmuş və onların mahiyyətini dərk etmişlər.

Şəkil 18. Bəşəriyyət tarixində din və elmin inkişafının sxematik təsviri.

Mahiyyəti dərk oluna bilən məlumatlar elmi bilik və mahiyyəti dərk oluna bilinməyənlər isə dini hesab edilmişdir.

Beləliklə, biliklər elmi və dini olmaqla iki yerə ayrılmış, nəticədə elm dindən şaxələnerək ayrılmışdır. Bu ayrılma elmin inkişafının ilk mərhələlərində çox kəskin və ziddiyyətli olmuşdur.

Elm inkişaf etdikcə bir çox dini biliklərin elmi əsasə malik olduğu sübut edilmiş və belə sübutların sayı artdıqca elmin dindən uzaqlaşma sürəti azalmağa başlamış, sonra bir müddət parallel mövcud olmuşlar. 18-20-ci əsrlərdə elmin güclü inkişafı ilə bağlı olaraq bu sübutların sayı xeyli artmış və nəticədə elmin dinə yaxınlaşması prosesi başlamışdır. Elmin din ilə vahid bilik mənbəyi kimi tam birləşməsi yaxın gələcəkdə baş verməsə də, uzaq gələcəkdə bunun baş verməsinə heç bir şübhə qalmır.

Qurani-Kərimin bir çox ayələrində elmə yüksək qiymət verilir və bir çox quran ayələrinin yalnız elmi yolla dərk oluna biləcəyi göstərilir. Bu ayələrdən bir neçəsini göstərməyi vacib sayırıq:

- Ali – İmran (3-cü) surəsinin 7-ci ayəsi – “Ya Məhəmməd, Sənə Kitabı (Qurani) nazil edən odur. **Onun bir hissəsi möhkəm (mənası aydın, hökmü bəlli), digər qismi isə mütəşabih (mənacə bir-birinə oxşar, məğzi bəlli olmayan) ayələrdir.** Ürəklərində əyrilik (şək-şübhə) olanlar fitnə-fəsad salmaq istədikləri kimi mənə vermək məqsədilə mütəşabih ayələrə uyarlar (tabe olarlar). **Halbuki onların həqiqi izahını Allahdan başqa heç kəs bilməz. Elmdə qüvvətli olanlar isə “Biz onlara iman gətirdik, onların hamısı rəbbimiz tərəfimizdəndir” – deyərlər. Bunları ancaq ağıllı adamlar dərk edərlər”.**
- Taha (20-ci) surəsinin 114-cü ayəsi – “Həqiqi hökmdar olan Allah ucadır! Həm də (ey Peyğəmbərim! (Cəbrail tərəfindən) sənə tamam-kamal vəyh olunmadan əvvəl Qurani oxumağa tələsmə və: **“Ey Rəbbim! Mənim elmimi artır!”** – de”.

- Ən-Kəbut (29-cu) surəsinin 43-cü ayəsi – “Biz bu məsələni insanlar üçün çəkirik. **Onları yalnız bilənlər anlayarlar”.**
- Əz-Zumər (39-cu) surəsinin 9-cu ayəsi – “Məgər axirətdən qorxan, rəbbinə ümid bəsləyən, gah səcdəyə qapanıb, gah da ayaq üstə durub gecə saatlarını ibadət içində keçirən (müti bəndə kafirlə birdirmi)? **De: “Heç bilənlərlə bilməyənlər (alimlə cahil) eyni ola bilərmilə?! (Allahın ayələrindən, dəlillərindən) yalnız ağıl sahibləri ibrət alar!”.**

İslam dininin əsasını qoyan Məhəmməd peyğəmbərimiz (s.a.s.) öz kəlamlarında da elmə yüksək qiymət vermişdir. Bu kəlamlardan bəzilərini xatırlayaq:

- Biliyi ilə xalqı faydalandıran bir alim, yetmiş il ibadət edən adamdan xeyirlidir.
- Alimlə ibadət edənlər arasında yetmiş dərəcə var.
- Alimlərin sərf etdiyi mürəkkəb, şəhidlərin tökülən qanı ilə tutuşduruldu, alimlərin mürəkkəbi çəkiddə ağır gəldi.
- Biliklə az ibadət etmək, biliksiz çox ibadət etməkdən xeyirlidir.
- Alim, müsəlmanlığın divarındakı daşa bənzər. Allah bir ümmətin içindən bir alimin canını aldı, müsəlmanlığın divarında bir deşik açmış olur, elə bir deşik ki, o, qiyamətədek qapanmır.
- Yazıqdır o adam ki, bir şey bilmir, yazıqdır o adam ki, bildiyinə əməl etmir.
- Adəm övladları ömürlərini nə qədər ki, elmə, biliyə sərf edirlər, cavan qalırlar.
- Bilik əldə etməyə çalışın, çünki bilik möminin dostudur, həlimliyin məsləhətçisidir, aqlın bələdçisidir, əməlinə, işinə-gücünə istiqamət verəndir, xoş rəftarın babasıdır.
- Bilik qazanmaq üçün bir gün çalışmaq, üç ay oruc tutmaqdan xeyirlidir.
- Bilik əldə etməyə çalışan adam təhsilindən əl çəkmədən dünyadan köçüb gedirsə şəhid hesab olunur.

- Biliyi, kamil adamlardan, şərəf əhlindən soruşun, öyrənin. Onlar elmdən bir şey deyirsə, yazın, şərəf əhlindən olanlar yalan söyləməzlər.
- Mömin həmişə hikmətin, biliyin sorağındadır.
- Biliklərə yiyələnmək hər bir müsəlman üçün vacibdir, lakin qabiliyyəti olmayana bir şey öyrətmək istəyən, qiymətli şeyləri donuzun boynundan asana bənzər.
- Dedilər ki, cənnət bağçalarından keçərkən əylənin. Soruşdular ki, cənnət bağçaları haralardadır? Dedilər ki, bilik məclislərində.
- Biriniz qardaşının və ya bacısının yanına gəldimi, oturduqdan sonra ona bir şey öyrətmək üçün sual versin, aldatmaq üçün sual verməsin.
- Yanınıza başqa xalqın bəzi nümayəndələri gəlib sizdən bilik öyrənmək istəyəcəklər. Onları gördünüzmü, Tanrı elçisinin vəsiyyətinə əsasən, onlara xoş gəlmisiniz deyən, onların arzularına əməl edin.
- Alimin bədbəxtliyi biliyini unutmaqdır. Küt adama bilik öyrətmək, biliyi itirmək deməkdir.
- Dörd şey var ki, dörd şeydən doymaz: göz baxmaqdan, yer yağışdan, qadın kişidən, alim bilikdən.
- İnsan özündən sonra üç xeyirli şey qoyub gedir: özünə dua edən təmiz, yaxşı övlad; ona daim rəhmət oxutduran sədəqə və özündən sonra xalqı faydalandıran bilik.
- Allahın ən xoşuna gəlməyən adam, buyruq sahiblərini ziyarət edən alimdir.
- Alimlər arasında öyünənin, yaxud ağılsızlara özünü göstərən və ya xalqın ürəyini ələ almaq üçün bilik əldə edən üz cəhənnəmə yönəlmişdir.
- Allah bir qulunu nəzərdən salmaq istəsə, biliyi ona haram edər.
- Əhali arasında geniş yayılmayan, başqalarına çatdırılmayan, yoxsulların yolunda istifadə edilməyən bilik, kimsəyə faydası dəyməyən xəzinəyə bənzər.

- Bildiklərinizi başqasına öyrədin, öyrədərkən elə edin ki, sizi dinləyən dediklərinizi başa düşsün, öyrətdiyiniz adamı çətinliyə salmayın, onu sevindirin, şadlandırın, çalışın ki. Sizi dinləyən biliyə nifrət etməsin, qorxub çəkinməsin, əgər sizi dinləyən əsəbləşərsə, ona cavab verməyin, susun.
- Hər bilik sahibi bilik üçün acdır.
- İnsanlara xeyirli şey öyrədən, lakin dediklərinə özü əməl etməyən alim, xalqın qəlbini işıqlandıran, gözlərini açan, özünü isə yandıraraq kül edən işığa bənzər.
- Savadsızlar içərisində bilik qazanmağa çalışan, ölümlər içərisində diriyə bənzər.
- Bilik əldə etmək üçün ölkəsindən gedən adam, qərib diyardan geri qayıdanadək Allahın əmanətindədir.
- Biliyi ilə öyünən adama düşmən olun.
- Kim ki, birisinə bilik öyrədib, həmin adam deyilənlərə əməl edib və savab qazanıbsa, həmin savabdan biliyi öyrədənə də çatır.
- Kimdən bilik öyrənirsinizsə, ona hörmət edin, ona qarşı mehriban olun. Kimə bilik öyrədirsinizsə, ona qarşı da mehriban olun.
- Biliyə dair ürəyinizdən nə keçirsə öyrənin, fəqət Allaha and olsun ki, biliyinizə uyğun hərəkət etməsəniz, heç bir savab qazanmayacaqsınız.
- Vaxtını biliklərə yiyələnməyə sərf edən adam müsəlmanlığın dirəyidir.
- Bilik tükənməz xəzinədir, o xəzinənin açarı isə soruşub öyrənməkdir. Soruşun, öyrənin, Tanrı rəhmət etsin sizə. Çünki soruşduqda dörd adama savab düşür: soruşana, öyrənənə, dinləyənə və bunları sevənə.
- Nə gözəl bəxşidir doğru sözləri öyrənib, müsəlman qardaşına öyrətmək və inandırmaq.
- Bildiklərinizi yazın, itirib batırmayın. Bildiklərini başqalarına öyrətməyənlərə hər şey, hətta dənizdəki balıqlar və göydə uçan quşlar da lənət oxuyar.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Qurani-Kərim (Z. M. Bünyadov və V. M. Məmmədəliyev tərəfindən ərəb dilindən tərcüməsi). Bakı, 1997.
2. Qurani-Kərim (Nəriman Qasımoğlu tərəfindən ərəb dilindən tərcüməsi). Bakı, 1993.
3. Коран (перевод с арабского языка И.Ю.Крачковского). Москва, 1990.
4. Коран (перевод с арабского языка В.Пороховой). 1995.
5. Holy Quran (with English Translation of the Arabic text) Published by Tahrine tarsile Quran Inc. Corona – Elm hurst station, New York, 1988.
6. Axundov M.A., İsmayılov A.S. Təkamül təlimi. Bakı, 1988
7. Qənbərov X.Q. İsa peyğəmbər dünyaya necə gəlib? **Bu gün.** 23-27 sentyabr 1998. №160. s.11
8. Qənbərov X.Q. Yanlış nəzəriyyənin süqutu. **Şəhriyar.** 6 may 1999. №18. s.7.
9. Qənbərov X.Q. "Gözlər onu görüb dərk etməz". **Bizim əsr.** 2 dekabr 2000-ci il, №139. s.12.
10. Qənbərov X.Q. Qurani-Kərim insanın baş beyni barədə. **Bizim Əsr.** 26 dekabr 2000, №124. s.14
11. Qənbərov X.Q. Dermatologiya və Qurani-Kərim. **Bizim əsr.** 7 oktyabr 2000, №117. s.15
12. Qənbərov X.Q. İlk həyat harada əmələ gəlib? **Bizim əsr.** 20 may 2000, № 58. s.10
13. Qənbərov X.Q. İnsan rüşeymi necə əmələ gəlir? (I yazı) **Bizim əsr.** 4 aprel 2000, № 38. s.10
14. Qənbərov X.Q. İnsan rüşeymi necə əmələ gəlir? (II yazı) **Bizim əsr.** 2 may 2000, № 50 s.10.
15. Qənbərov X.Q. “Biz küləyi mayalandırma olaraq göndərdik...” **Bizim əsr.** 15 iyun 2000, № 69 s.10.
16. Qənbərov X.Q. Qurani-Kərim və təkamül təlimi. **Bizim əsr.** 8 yanvar 2000, № 03 s.10.

17. Qənbərov X.Q. İyirminci əsrin kəşfi. **Nəbz.** 31 mart-6 aprel 2001 s. 12.
18. Qənbərov X.Q. Genetik xüsusiyyətlər. **Nəbz.** 14-20 aprel 2001 s.
19. Heydərov Ə. Qurani-Kərim və Darvin nəzəriyyə-si. **İdeal.** 2-9 mart 1999 s.3.
20. Астауров Б. А. Искусственный партогенез у тутового шелкопряда. М.Л.: Из-в АН СССР, 1940.
21. Бердышев Г. Д., Криворучко И. Ф. Генетика человека с основами медицинской генетики. Киев: Высшая школа, 1979.
22. Бернал Д. Вохникновение жизни. Москва: Мир, 1969.
23. Будько М. И. Эволюция биосферы. Ленинград: Наука, 1981.
24. Васильев Л. И., Воронин Н. С., Еленовский А. Г., Серебрякова Т. И. Ботаника. Москва, 1978.
25. Вельш У., Ф. Шторх. Введение в цитологию и гистологию животных. Москва: Мир, 1976.
26. Вермель Е. М. История учения о клетке. Москва: Наука, 1970.
27. Вернадский В. И. Биосфера. Москва: Наука, 1967.
28. Викли К., Даты В. Биология. Биологические процессы и законы. Москва: Мир, 1978.
29. Воронцов Н.Н., Сухорукова Л.Н. Эволюция органического мира. Москва: Наука, 1989.
30. Ганбаров Х.Г., Таги-заде З.А., Кулиева Н.А. Биотехнология, Баку, 2005.
31. Гокин Б. П. Общая эмбриология. Москва, 1987.
32. Грант В. Эволюция организмов. Москва: Мир, 1980.
33. Заводский К. М. Развитие эволюционной теории после Дарвина. Ленинград: Наука, 1973.
34. Зуссман М. Биология развития. Москва: Мир, 1977.
35. Ибрахим И.А. Краткое иллюстрированное руководство к познанию Ислама. Баку, 2000. 64 с.

36. Иваненко М., Корабельников В. Живое прошлое земли. Москва: Наука, 1987.
37. Иорданский Н. Н. Развитие жизни на земле. Москва: Наука, 1981.
38. Киорре А. Г., Краткий очерк эмбриологии человека. Ленинград, 1967.
39. Климович Л.И. Книга о Коране, его происхождении и мифологии. Москва, 1986.
40. Лобашев М. Е. Генетика. Ленинград: Из во ЛГУ, 1967.
41. Манковский Н. Б., Минц А. Я., Кузнецова С. М., Белоног Р. П. Долгожители нейро-физиологические аспекты. Ленинград: наука, 1985.
42. Мануилова Н. А. Гистология с основами эмбриологии Москва, 1973.
43. Монин А. С. История земли. Ленинград, 1977.
44. Мюнтцинг А. Генетика общая и прикладная. Москва: Мир, 1967.
45. Неструх М. Ф. Происхождение человека. Москва, 1970.
46. Первукина Н. В. Проблемы морфологии и биологии цветка. Москва: Наука, 1971.
47. Правин Ф. Н. Дарвинизм. Москва, 1968.
48. Ратнер В. А. Краткий очерк теории молекулярной эволюции. Новосибирск. 1992.
49. Рибо Т. Наследственность душевных свойств, 1984.
50. Северцов А. С. Основа теории эволюции Москва, 1987.
51. Солбриг О., Солбриг Д. Популяционная биология и эволюция. Москва: Мир, 1982.
52. Токин Б. П. Общая микробиология. М., 1997.
53. Фокс Р. Энергия и эволюция жизни на земле. Москва: Наука, 1992.
54. Фролькис В.В. Старение и биологические возможности организма. Москва, 1975.
55. Хужановски В.Г., Понамаренко С.Ф. Ботаника, Москва, 1982.

56. Чукичев И.П. Физиология человека. Москва: Медицина, 1965.
57. Шноль С. Физико-химические факторы биологической эволюции. Москва: Наука, 1979.
58. Яблоков А. В., Юсуфов Л. Г. Эволюционное учение. Москва, 1998.
59. Bell A.G. The duration of the life and conditions associated with hongeivity: A study of the hude geneology. Washington, 1918.
60. Bodemer C.W. Modern embriology. New York, Toronto, London, 1968.
61. Brown H. Planitary systems associated with main sequence. **Stars-Science**. 1964, v.145, P.1177-1181.
62. Carlson B.M., Pattens foundations of Embriology. New York, Tokyo, Toronto, 1974.
63. Duddington C.L., Evolution in plant design, London, 1969.
64. Harrison G.A., Weiner J.S., Tanner J.M., Barricot N.A. Human biology. New York , Oxford, 1964.
65. Johanson D.C, Edey M.A. Lusu the biginings of Human-kind. A Warner Communications company. USA, 1981, 294 c.
66. Noback C., Demarst R. The human nervous system. New York, 1975.
67. Pearl R. The ancestry of the long-lived. Baltimore, 1934.
68. Presson J., Jenner J. Biology: dimensions of life. New-York: Published by McGraw-Hill, 2008.
69. Raff R.A., Kaufman T.C., Embryos, genes and evolution. London, 1983.
70. Sturkie P.D. (editor) Basic phisyology. New York. Heidelberg. Berlin, 1981.
71. A desire to duplicate// NY Times magazine, 04 febr. 2001.
72. www. ufolog.ru/article.aspek?control.

MÜNDƏRİCAT

ÖN SÖZ	3
GİRİŞ	5
TƏKAMÜL TƏLİMİNƏ AID	7
İlk həyat harada əmələ gəlib?	7
"Və Allah sizi yerdən yaratmış, bitki tək bitirmiş sizi»	8
İnsanın mənşəyi barədə Darvin nəzəriyyəsinə münasibət	11
Bir məktubun izi ilə	12
«... Onlara: həqir, zəlil meymunlar olun – deyə əmr etdik»	13
"O, sizi bu minvalla çoxaldır"	18
EMBRIOLOGİYAYA AID	23
İnsan rüşeymi necə əmələ gəlir?	23
“O, sizi analarınızın bətnində üç zülmət içində yaranışdan yaranışa salaraq yaradır”	26
“O, insana laxtalanmış qandan yaratdı”	27
İsa peyğəmbər dünyaya necə gəlib?	32
KLONLAŞMAYA AID QURAN AYƏLƏRİ	35
İNSAN ANATOMİYASI VƏ FİZİOLOGİYASINA AID	38
“Biz onun kəkilindən yapışıb sürükləyəcəyik”	38
“Gözlər onu (görüb) dərk etməz”	40
DERMATOLOGİYAYA AID	43
“... O dəriləri başqasıyla əvəz edəcəyik...”	43
“Bəli, Biz onun barmaqlarını da düzəltməyə qadirik”	45
GENETİKAYA AID	48
“... Adəm oğullarının bellərindən nəsillərini çoxaldıb onları özlərinə şahid tutarıq”	48
“...O, vaxtı müəyyən olunmuş bir yazıdır...”	49
BOTANİKAYA AID	52
“... Bütün meyvələrdən cüt-cüt yaradan...”	52
Həşəratla tozlanma barədə	53
“Biz küləyi mayalandırma olaraq göndərdik”	54
DİN VƏ ELM BARƏSİNDƏ BƏZİ MÜLAHİZƏLƏR	56
İstifadə olunmuş ədəbiyyat	62

Khudaverdy G. Ganbarov

Holy Quran and Biology
Baku , 2009, 68 p.

Scientific thoughts in field of biology, which 1400 years ago have been given in Holy Quran are demonstrated in this book. These thoughts cover a rang of questions concerning theory of evolution, embriology, cloning, human anatomy and physiology, dermatology, genetics and botany. Guran verses, their interpretations and modern scientific evidences are produced.

Xudaverdi Qanbər oğlu Qanbərov Bakı Dövlət Universitetinin professoru, biologiya elmləri doktorudur. 1949-cu ildə Talış dağları qoynunda anadan olmuşdur. 1973-cü ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin biologiya fakültəsini bitirib, 1974-83-cü illərdə keçmiş SSRİ Elmlər Akademiyasının bioloji elmi mərkəzində işləmişdir. Burada 2 il yaradıcılıq təcrübəsi keçmiş, sonra “mikrobiologiya” ixtisası üzrə aspiranturaya daxil olmuş və 1979-cu ildə namizədlik, 1990-cı ildə isə doktorluq dissertasiyası müdafiə etmişdir. Mikrobiologiya və biotexnologiya sahəsində tanınmış alimdir. 200-dən çox elmi əsərin, o cümlədən 10 ixtiranın və 13 kitabın müəllifidir.

Əlavə məşğuliyyəti:

1) 1980-ci ildən bəri Şərq təbabətinin sirlərini öyrənməklə məşğuldur və bu sahədə böyük təcrübəyə malikdir;

2) 1990-ci ildən müqəddəs Quranda biologiya və sağlamlıq barədə olan fikirləri ayırd etmək və bu fikirlərin elmiliyini sübut edən müasir elmi dəlilləri axtarıb tapmaq üzərində çalışır.

Bu sahələrdə tərtib etdiyi kitabçalar: “Sağlam yaşamağın sirləri” 1997 və 2002-ci illərdə, «Tibet təbabəti» 2006 və 2008-ci illərdə nəşr olunmuşdur.

Diqqətinizə təqdim olunan “Qurani-Kərimdə bioloji fikirlər” yazısının 1-ci nəşri 2001-ci ildə çapdan çıxmışdır.

Çapa imzalanmışdır: 20.02.2009.
Formatı 60x84 1/16.
Həcmi 4,25 ç.v. Sayı 300.

«Bakı Universiteti» nəşriyyatı, Bakı ş.,
AZ 1148, Z.Xəlilov küçəsi, 23.